

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Matilda Hellström

Avtal om bevisföringsförbud i svensk skiljemannarätt

Speciellt om integrationsklausuler och sekretessavtal vid Dispute Boards
avgöranden

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Peter Westberg

Termin för examen: HT2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Metod och material	9
1.4 Avgränsningar	10
1.5 Forskningsläge	12
1.6 Disposition	13
2 SKILJEFÖRFARANDE OCH PARTSAUTONOMINS PRINCIP	15
2.1 Avtalsfrihet i skiljeförfarande	15
2.2 Bevisavtal	16
2.3 Fri bevisföring och avvisning av bevis i skiljeförfarande	18
2.4 Bevisvärdering	21
3 INTEGRATIONSKLAUSULER	22
3.1 Allmänt om integrationsklausuler	22
3.2 Parol evidence rule	24
3.3 Reglering av integrationsklausuler i principalsamlingar	26
3.4 Parol evidence rule och integrationsklausuler i svensk skiljedomspraxis	28
4 DISPUTE BOARD-FÖRFARANDEN	31
4.1 Inledning	31
4.2 Varför privat rättskipning?	31
4.3 Allmänt om Dispute Boards	33

4.3.1	Beslutens bindande karaktär	34
4.4	Bevisavtal i förhållande till DB-avgörande	35
5	BEVISFÖRINGSFÖRBUD I SKILJEMANNARÄTTEN	37
5.1	Inledning	37
5.2	Bevisregler och processuella principer	38
5.2.1	Bevisregler och processuella principers inverkan på integrationsklausuler	38
5.2.2	Bevisregler och processuella principers inverkan på sekretessklausuler	41
5.2.2.1	DB-avgörandets värde i skiljeprocess	41
5.2.2.2	Fri bevisföring: vittnen och sakkunniga	43
5.2.2.3	Bevisreglers förhållande till sekretessklausuler	43
5.3	Bevisavtal och partsautonomi	44
5.3.1	Integrationsklausuler som bevisavtal	44
5.3.2	Sekretessklausuler som bevisavtal	46
5.4	Rätten till en rättvis rättegång	47
5.4.1	Artikel 6 (1) EKMR	47
5.4.2	Avtalsvilkors förenlighet med artikel 6(1)	49
5.4.3	Integrationsklausuler och rättssäkerhet	50
5.4.4	Sekretessklausuler och rättssäkerhet	50
6	SAMMANFATTANDE SYNPUNKTER	52
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	54
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	58

Summary

Freedom of contract is an important principle in arbitration. The parties may by agreement affect the arbitration proceedings and construct procedural rules that bind the arbitrators in the assessment of their dispute. However, there are restrictions on the freedom of contract, since the procedure must attain certain procedural safeguards and the parties must have the opportunity to present their case. The purpose of this paper is to examine whether the parties can agree on evidence prohibitions, meaning that the parties' want the arbitrators to dismiss evidence. The question is if the arbitrators are *obliged to dismiss* evidence on the basis of the parties' agreement.

An arbitral tribunal may come across different types of agreements that contain evidence prohibitions, but in this paper, two situations are described. Firstly, that the tribunal must consider the implications of a merger clause. Secondly, that the arbitrators - as a second step in a contractual dispute resolution clause - have to consider the meaning of a confidentiality clause of the effect that a dispute board's decision must not be used as evidence in arbitration (confidentiality agreement). The focus is on whether an arbitral tribunal is obliged to *dismiss* evidence in accordance with the parties' agreement, or if there are other solutions available to the tribunal.

The arbitration proceedings are governed by the Arbitration Act (1999:116), supplemented by the rules in The Swedish Code of Judicial Procedure (1942:740). Furthermore, the party autonomy characterizes the process and the parties may agree on procedural rules as long as the agreement does not contradict mandatory rules. Contractual freedom is limited by the parties' right to a fair trial in accordance with Article 6 of the ECHR, and they cannot waive all the guarantees a fair trial consists of. An evidence prohibition implies a waiver of the right to produce evidence, and it is therefore possible that the ECHR prevents the parties to fully waive this right.

My conclusion is that it is a severe measure to agree on an evidence prohibition in the arbitration procedure, that has the meaning that

the arbitrators have to *dismiss* evidence. How severe it is, differs from situation to situation, because it is dependent on the parties' other possibilities to present their case. I mean that it is permissible to enter into evidence agreements, including dismissal of evidence, but this right is not unlimited. If the parties due to the agreement are not allowed to bring any evidence whatsoever, Article 6 ECHR should mean that the agreement is void. It is up to the arbitrators to interpret the term and determine how the exclusion of evidence affects the parties' legal certainty. If the arbitral tribunal considers it to be too much of an interference to dismiss evidence in the individual case, there are other options available. Arbitrators can give evidence a low value, alternatively let the evidence affect the interpretation of the agreement.

In my opinion, there are more doubts concerned with merger clauses' effects than the effects of confidentiality clauses in relation to Dispute Boards. Merger clauses have the potential to restrict the parties' possibilities of producing evidence to a large extent, since it excludes all evidence on pre-contractual obligations. Confidentiality clauses, however, only means that evidence on what occurred in a Dispute Board procedure may not be introduced into the process. All evidence brought before the Dispute Board may be brought into the arbitration process and it thus becomes a new trial before the arbitral tribunal. These clauses therefore show that the agreed evidence prohibition must be assessed in each case, as they may have different impacts on the process before the arbitral tribunal.

Sammanfattning

Avtalsfrihet är en viktig princip i ett skiljeförfarande. Parterna kan genom avtal påverka handläggningen i skiljenämnden och konstruera regler som binder skiljemännen i bedömningen av deras tvist. Det finns dock begränsningar för avtalsfriheten, då förfarandet måste uppnå vissa rättssäkerhetsgarantier och parterna måste ha möjlighet att föra sin talan. Syftet med denna uppsats är att undersöka om parterna kan avtala om bevisföringsförbud innebärande att skiljemännen har en skyldighet att avvisa bevisning som i strid med avtalet införs i processen.

En skiljenämnd kan ställas inför avtal om bevisföringsförbud på olika sätt, men i denna uppsats tas två situationer upp; den ena situationen är att skiljenämnden måste ta ställning till innebörden av en integrationsklausul och den andra är att nämnden – som ett andra steg i en avtalad tvistlösningsklausul – måste ta ställning till innebörden i en sekretessklausul som går ut på att en dispute boards avgörande i det första tvistlösningssteget inte får användas som bevis i skiljeförfarandet (sekretessklausul). Fokus ligger på om en skiljenämnd är skyldig att *avvisa* bevisning i enlighet med parternas avtal, eller om det finns andra lösningar tillgängliga för skiljenämnden.

Skiljeförfarandet styrs av lag (1999:116) om skiljeförfarande kompletterat av RB:s regler. Vidare präglar partsautonomin processen och parterna kan avtala om förfarandet i den mån överenskommelserna inte strider mot tvingande regler. Avtalsfriheten begränsas av att parterna har rätt till en rättvis rättegång enligt artikel 6 EKMR, och kan inte avstå från alla rättssäkerhetsgarantier en rättvis rättegång innebär. Ett bevisföringsförbud innebär ett avstående från rätten att föra bevisning, och det är därför möjligt att EKMR hindrar att parterna till fulla avstår från denna rättighet.

Min slutsats är att det är väldigt ingripande att avtala om ett bevisföringsförbud i skiljeförfarande som innebär att skiljemännen ska *avvisa* bevisning. Hur ingripande det är skiljer sig dock från situation till situation, eftersom det är beroende på parternas *övriga* möjligheter att föra sin talan.

Jag menar att det är tillåtet att avtala om bevisning, inklusive avvisning av bevisning, men att denna rättighet inte är obegränsad. Om parterna på grund av avtalet inte tillåts föra någon bevisning över huvud taget, bör artikel 6 EKMR medföra att avtalet är ogiltigt processuellt. Det är upp till skiljemännen att tolka avtalsvillkoret och avgöra hur avvisning av bevisning påverkar parternas rättssäkerhet. Om skiljemännen anser det för ingripande att avvisa bevisning i det enskilda fallet står andra alternativ till buds. Skiljemännen kan tillmäta bevisning ett lågt bevisvärde, alternativt låta bevisningen påverka avtalets tolkning.

Det råder enligt min mening större tveksamt kring integrationsklausulers processuella effekter än sekretessklausuler i förhållande till dispute boards effekter. Integrationsklausuler har potentialen att i stor mån inskränka parternas bevisföringsmöjligheter, eftersom de avskär all bevisning om avtalspreliminärer. Sekretessklausuler däremot innebär enbart att bevisning inte får föras om vad som förekommit i ett dispute board-förfarande. All bevisning som förts i dispute boarden får dock föras in i skiljeförfarandet och det blir således en ny prövning. Dessa klausuler visar därför på att avtalade bevisföringsförbud får bedömas i varje enskilt fall, eftersom de kan ha olika stor inverkan på processen i skiljeförfarande.

Förkortningar

AD	Arbetsdomstolen
DAB	Dispute Adjudication Board
DB	Dispute Board
DRB	Dispute Review Board
DCFR	Draft Common Frame of Reference
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FIDIC	International Federation of Consulting Engineers
ICC	International Chamber of Commerce
JT	Juridisk tidskrift
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
NJA	Nytt juridiskt arkiv
PECL	Principles of European Contract Law
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SCC	Stockholm Chamber of Commerce
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
UNIDROIT Principles	UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Parterna till en tvist kan fritt i avtal överenskomma om att en tvist ska lösas i ett skiljeförfarande istället för i allmän domstol. Principerna och reglerna för skiljeförfarande skiljer sig från de som gäller för den statliga rättskipningen och detta kan resultera i att en tvist löses på olika sätt i allmän domstol respektive skiljeförfarande. Den statliga rättskipningen regleras av rättegångsbalkens strikta bestämmelser medan partsautonomin i stor utsträckning styr processen i skiljeförfarande inom ramen för de tvingande reglerna i LSF och rätten till en rättvis rättegång i artikel 6 i den europeiska konventionen för mänskliga rättigheter (EKMR).¹

Processuella avtal är i princip förbjudna i svensk civilprocessrätt.² Parterna råder inte över processen i allmän domstol och de kan inte avgöra hur handläggningen i en fråga ska gå till. Däremot i skiljeförfarande där partsautonomi råder, kan parterna i hög grad avtala om handläggningen, dels i parternas avtal, dels under processens gång.

Denna uppsats behandlar när parterna har avtalat om att visst bevismaterial inte är tillåtet i ett förfarande i skiljenämnd. Parterna kan ha ett intresse av att påverka det processuella förfarandet av ekonomiska och/eller tidsmässiga skäl, eller för att de tror att det tjänar deras sak eller passar deras tvist bättre. I det grundläggande avtalet mellan parterna kan de ha infört klausuler som påverkar processen så att de helt eller delvis avstår från domstolsprövning. Att helt avstå domstolsprövning görs genom att en skiljeklausul införs i avtalet. Partiella avståenden innebär att parterna önskar att tvisten avgörs inom ramen för civilprocessen, men att parterna vill styra över delar av förfarandet, beslutsfattandet eller beslutsunderlaget. Exempelvis kan parterna tänkas reglera vad som utgör tillåtet bevismaterial i

---

¹ Heuman, *Skiljemannarätt*, s. 18.

² Maunsbach, s. 100. Principen uttrycktes först i NJA 1943 II s. 611 där lagrådets kommentar togs in i propositionen. Principen har fortsatt giltighet i svensk rätt, se prop. 2010/11:128, s. 43.

tvist i anledning av avtalet.³ När parterna har avtalat om att visst bevismaterial inte är tillåtet i ett skiljeförfarande har de för det första avstått från civilprocessen i sin helhet till förmån för ett skiljeförfarande, men de har också avstått från en del av de processuella rättigheterna, nämligen att få föra bevisning. I den här uppsatsen ska det därför undersökas huruvida de till fullo kan avstå från vissa rättssäkerhetsgarantier och kan hindra att bevisning får föras fram i processen.

Avtalsvillkor kan ibland ha både civilrättsliga och processuella verkningar. Vad som till synes är en civilrättslig överenskommelse kan få effekt på processen och en processuell överenskommelse kan få civilrättsliga följder om den inte efterlevs.⁴ Avtalsvillkor som parterna önskar ska ha en inverkan på processen medför inte några handläggningsproblem för domstolen om parterna följer överenskommelsen och därmed väljer att inte göra bruk av den processuella rättighet som har begränsats genom avtalsvillkoret. Problemen uppkommer när en av parterna i strid med ett uttryckligt avtalsvillkor om exempelvis bevisföring för in bevisning i processen och hur domstolen i sådana fall ska hantera situationen.⁵

Lotta Maunsbach har i sin avhandling *Avtal om rätten till domstolsprövning – processuella överenskommelsers giltighet i svensk rätt* (2015) behandlat frågor om parternas möjligheter att genom avtal påverka processen i *allmän domstol*, i form av både totala och partiella avståenden från domstolsprövning. Vad gäller möjligheterna att ingå avtal om bevisning kom hon fram till att det inte är möjligt för parterna att begränsa bevisföringen i svensk domstol genom avtal. Den fria bevisföringens princip är för starkt rådande och parterna kan på sin höjd påverka bevisvärderingen genom avtalsvillkor.⁶ Hon går bland annat igenom integrationsklausuler och sekretessavtal och deras inverkan på processen.

Jag har tagit inspiration från Maunsbach i denna uppsats genom att jag ska behandla hur parterna genom avtal kan påverka bevisföringen i en process. Jag avser dock att behandla hur bevisavtal skulle hanteras i

---

³ Maunsbach, s. 25, 27.

⁴ Maunsbach, s. 36.

⁵ Maunsbach, s. 329.

⁶ Maunsbach, s. 450ff.

skiljeförfarande. Partsautonomin styr skiljeförfarandet i mycket större utsträckning än allmän domstol och parterna har vittgående möjligheter att avtala om hur förfarandet ska ske inklusive bevisfrågor. En skiljenämnd kan ställas inför avtal om bevisföringsförbud på olika sätt, men jag ska i denna uppsats ta upp två situationer; den ena situationen är att skiljenämnden måste ta ställning till innebörden av en integrationsklausul och den andra är att nämnden – som ett andra steg i en avtalad tvistlösningsklausul – måste ta ställning till innebörden i en sekretessklausul som går ut på att en Dispute Boards avgörande i det första tvistlösningssteget inte får användas som bevis i skiljeförfarandet (sekretessklausul). Fokus kommer ligga på om en skiljenämnd är skyldig att *avvisa* bevisning i enlighet med parternas avtal, eller om det finns andra lösningar tillgängliga för skiljenämnden.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur eventuella bevisförbud i sekretessavtal i Dispute Board-avgöranden samt integrationsklausuler rättsligen påverkar bevisprövningen i ett skiljeförfarande.

För att uppnå syftet avses följande frågeställning besvaras:

- Vilka regler styr skiljenämndens beslut avseende bevisning; när får bevisning avvisas?
- Får parterna med juridiskt bindande verkan avtala om bevisförbud eller på annat sätt påverka bevisningen?
- Vilka begränsningar för partsautonomin och avtalsfriheten medför artikel 6 EKMR?

Jag kommer att utreda avtalade bevisföringsförbuds tillåtlighet utifrån tre aspekter av skiljeförfarandet. För det första kommer regler och principer om bevisning och framförallt avvisning av bevisning i skiljeförfarande behandlas. För det andra diskuteras partsautonomin i skiljeförfarande och hur parternas möjligheter att avtala om bevisning är reglerad. Till sist behandlas rätten till en rättvis rättegång i artikel 6 EKMR.

1.3 Metod och material

Denna uppsats bygger på rättsdogmatisk metod. Syftet med en rättsdogmatisk metod har beskrivits vara att rekonstruera en rättsregel eller att lösa ett juridiskt problem genom att applicera en rättsregel.⁷ Det kan också uttryckas som att den består av en rekonstruktion av rättssystem.⁸ Metoden är i huvudsak baserad på rättskällevärdet och normhierarkin, alltså att svar söks i de allmänt accepterade rättskällorna lag, förarbeten, praxis och doktrin.⁹

Skiljemannarätten regleras i lag om skiljeförfarande (1999:116). Det är inte en särskilt utförlig lag och den är till stora delar dispositiv.¹⁰ Skiljeförfarandet utvecklas av marknadens parter genom avtal och därför är det svårt att hämta ledning om hur skiljeförfarandet går till och hur processuella frågor bedöms i lagen eller i förarbetena. Skiljeförfarandet är vidare inte offentligt och hålls till stor del hemligt och parterna avtalar ofta om att sekretess ska gälla för förfarandet.¹¹ Det finns därför väldigt få offentliggjorda skiljedomar och ledning kan därför inte hämtas i praxis avseende skiljemannarättens tillämpning. Syftet med denna uppsats får därför begränsas till att fastställa gällande rätt avseende bevisföringsförbud i skiljemannarätten samt hur vissa specifika avtalsklausuler troligtvis skulle tolkas processuellt i ett skiljeförfarande. Analysen grundas framförallt på skiljemannarättslig doktrin. Doktrin har, till skillnad från *formella* rättskällor, ansetts bara ha förmågan att övertyga genom kraften i de argument som förs.¹²

Rättspraxis från Europadomstolen har använts för att ge klarhet i hur artikel 6 EKMR ska tolkas avseende bevisning i skiljemannarätten. Europadomstolens praxis är den vägledande rättskällan för att förstå europarätten och Europadomstolens domar har stor auktoritet inom rättskällevärdet. Utöver de traditionella rättskällorna har även *soft law* använts

---

⁷ Kleineman, s. 21.

⁸ SvJT 2004 s. 1 (s. 4)

⁹ Kleineman, s. 21.

¹⁰ Exempelvis 12 § LSF; Lindskog, Inledande anmärkningar, 4.2.2 (zeteo).

¹¹ NJA 2000 s 538 Part i skiljeförfarande har inte ansetts vara bunden av tystnadsplikt beträffande skiljeförfarandet såvida parterna inte träffat överenskommelse därom.

¹² Kleineman, s. 28.

i uppsatsen. Soft law är regler som tillkommit på annat sätt än genom formell lagstiftning, men som ändå har ett visst värde i svensk rätt.¹³

Ett annat sätt att beskriva den rättsdogmatiska metoden är att sätta den juridiska argumentationen i centrum. Vilka argument som är tillåtna och hur rättskälleläran ska vägas in i argumentationen blir centralt. Det skiljs på fri och bunden argumentation, där bunden argumentation är ett strikt iakttagande av rättskälleläran och fri argumentation tillåter sig att söka efter skälighetsinriktade rättviseargument.¹⁴ I denna uppsats tillämpas snarast fri argumentation, eftersom rättskällorna inte ger tillräckligt med underlag för att behandla uppsatsämnet på klassiskt vis. Rättsreglerna som uppsatsen ämnar analysera är svagt utvecklade och därför lämpar sig en friare argumentation.¹⁵ Jareborg menar också att inget hindrar att man i en rättsdogmatisk argumentation vidgar perspektivet och går utanför gällande rätt.¹⁶ Analys i denna uppsats förs löpande i texten för att underlätta för läsaren att ta till sig problematiseringen kring varje aspekt som diskuteras. Dock sker analysen främst i kapitel 5 och 6.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen är avgränsad till att fokusera på de processrättsliga aspekterna av integrationsklausuler och sekretessklausuler vid en tvistlösning med en Dispute Board som ett första steg och skiljeförfarande som ett andra steg. Dessa klausuler har valts, eftersom jag anser att de tydligt kan visa de processuella problem som kan uppstå i ett skiljeförfarande med anledning av civilrättsliga avtalsvillkor som parterna önskar ska ha processuella verkningar. Integrationsklausuler är vanligt förekommande i kommersiella avtal och är därför även vanligt förekommande i avtal som ska bedömas av skiljenämnd. Dispute Board-förfaranden har blivit vanligare som en privat tvistlösningsform och problem associerade med den typen av förfarande kan därför komma att bli aktuella i skiljeförfarande. Jag kommer att analysera

---

¹³ NJA 2009 s. 672; Kleineman, s. 31.

¹⁴ Kleineman, s. 27.

¹⁵ Kleineman, s. 27.

¹⁶ SvJT 2004 s. 1 (s. 4).

klausulerna utifrån tre aspekter av skiljemannarätten; processuella regler och principer, partsautonomin och rätten till en rättvis rättegång. Jag har gjort bedömningen att dessa tre aspekter har en effekt på hur integrationsklausuler och sekretessklausuler hanteras i skiljeförfarande även om ytterligare aspekter också skulle kunna påverka bedömningen. Ett exempel på en annan aspekt som skulle kunna påverka tolkningen av klausulerna är om skiljeförfarandet är ett institutionellt eller ett ad hoc-förfarande. Detta kommer dock inte behandlas.

Klausulerna är en del av avtal mellan parterna och de har därför alltid civilrättsliga verkningar. De civilrättsliga aspekterna kommer nämnas, men inte analyseras djupare, speciellt inte följderna av ett avtalsbrott. Då klausulerna är blandade (både processuella och civilrättsliga) går det inte att helt bortse från den civilrättsliga aspekten av klausulerna då de utvecklats i en civilrättslig kontext (genom avtal), men syftet är inte att ge en fullständig analys av civilrätten.

I kapitlet om integrationsklausuler kommer *the parol evidence rule* att beskrivas. Syftet är inte att ge en fullgod beskrivning av hur *the parol evidence rule* tolkas och tillämpas i England och USA utan är till för att ge en bakgrund till integrationsklausulernas rättsliga kontext.

Det kommer inte att ges någon djupare genomgång av hur ett Dispute Board-förfarande går till eller någon närmre beskrivning av ett beslut eller en rekommendations civilrättsligt bindande verkan. Hur processen i en Dispute Board är utformad har ingen relevans i denna uppsats då fokus ligger på hur parterna kan påverka bevisningen i skiljeförfarande. Beskrivningen av Dispute Boards har till syfte att sätta in klausulerna i en rättslig kontext och förklara varför parterna har ett incitament att avtala om att bevisning om vad som förekommit i Dispute Board-förfarandet inte ska få föras i skiljeförfarandet.

Slutligen kommer inte heller avtalstolkning och tolkningsmetoder att behandlas på djupet i uppsatsen. Fokus kommer att ligga på vilka processuella effekter klausulerna kan ha och om det överhuvudtaget går att avtala om bevisföringsförbud.

1.5 Forskningsläge

Integrationsklausuler har diskuterats mer på senare år, med anledning av globaliseringen av den kommersiella rätten och den ökade användningen av integrationsklausuler i kommersiella avtal. Författare som Axel Adlercreutz¹⁷, Jan Hellner¹⁸ och Lars Gorton¹⁹ har behandlat integrationsklausuler ur ett svenskt perspektiv och vad användningen av integrationsklausuler har för betydelse. Dessa författare har dock främst redogjort för klausulen ur ett civilrättsligt perspektiv i svensk rätt och har inte diskuterat de processuella sidorna i form av påverkan på bevisning. Erik Sjöman har vidare i två artiklar behandlat integrationsklausuler; om de påverkar dispositiva rättsreglers tillämpning samt en analys av ett rättsfall från Arbetsdomstolen.²⁰

I Lotta Maunsbachs avhandling (2015) analyseras hur integrationsklausuler skulle tolkas processuellt i allmän domstol, dvs. hur sådana klausuler skulle kunna fungera som bevisföringsförbud och hur de skulle kunna påverka bevisvärderingen. Maunsbach kom fram till att integrationsklausuler inte kunde hindra bevisning i allmän domstol, men att de kunde ha en indirekt påverkan på bevisvärderingen. I utländsk rätt har integrationsklausuler diskuterats flitigt. Eftersom integrationsklausuler har utvecklats i en common law-kontext har dessa diskuterats i kontraktsrättsliga arbeten i engelsk och amerikansk rätt.²¹ Dessa är dock inte direkt relevanta för hur integrationsklausuler ska tolkas i en svensk rättstradition.

Dispute Boards har knappt tagits upp i svensk doktrin. Peter Westberg²² har i en artikel diskuterat privatdomarförfarandens roll i svensk rätt vilket även inkluderar Dispute Boards. Jan Kansmark²³ har vidare i en

---

¹⁷ Adlercreutz, Axel: "Om den rättsliga betydelsen av skriftlig avtalsform och om integrationsklausuler". I: *Festskrift till Jan Ramberg*, 1996.

¹⁸ Hellner, Jan: "The parol evidence rule och tolkning av skriftliga avtal i svensk rätt". I: *Festskrift till Bertil Bengtsson*, 1993.

¹⁹ Gorton, Lars: "Merger clauses in business contracts". I: *Festskrift till Lars Heuman*; ", 2008;; Gorton Lars: "Boilerplateklausuler": I *Ehrvervsjuridisk Tidskrift*, 2009.

²⁰ SvJT 2008 s. 571; JT 2002/03 s. 935.

²¹ Se exempelvis Farnsworth, E. Allan, *Farnsworth on contracts*, 2004.

²² Westberg, Peter: "Kontrakterad privatdomare". I: *Festskrift till Lars Heuman*, 2008.

²³ Kansmark, Jan: "Några anteckningar om Dispute Review Boards" JT 1995/96, s. 958.

artikel diskuterat Dispute Review Boards. I övrigt är det internationell litteratur på området som är aktuell, som exempelvis Cyril Cherns ”On Dispute Boards”²⁴.

Den rent skiljemannarättsliga litteraturen är omfattande och Stefan Lindskogs kommentar till lagen om skiljeförfarande²⁵ och Lars Heumans bok om skiljemannarätt²⁶ är ledande på området.

Det har inte gjorts någon djupare forskning om integrationsklausulers påverkan på skiljeförfarandet, skiljeförfarandets förhållande till Dispute Boards eller hur avtalade bevisföringsförbud ska tolkas i en skiljenämnd. Min uppsats syftar därför till att fylla denna lucka i forskningen.

1.6 Disposition

Uppsatsen är uppbyggd i sex kapitel. I första kapitlet (kapitel 2) beskrivs den i skiljeförfarande gällande principen om partsautonomi. Partsautonomin och avtalsfriheten är väldigt viktig i denna uppsats, eftersom den behandlar huruvida parter kan avtala om bevisföringsförbud. Därför är ett underkapitel tillägnat just bevisavtal. Vidare diskuteras fri bevisföring, framförallt angående avvisning av bevisning, samt fri bevisvärdering, vilket kommer vara relevant i den senare analysen.

Kapitel 3 handlar om integrationsklausuler. Kapitlet innehåller en allmän bakgrund till integrationsklausuler; vad det är, dess bakgrund i *the parol evidence rule* samt reglering av integrationsklausuler i soft law. Vidare refereras en skiljedom, som klandrades i hovrätten, som är relevant på grund av dess behandling av *the parol evidence rule* och avvisning av bevisning.

I kapitel 4 diskuteras Dispute Board-förfaranden. Kapitlet innehåller ett allmänt avsnitt om Dispute Board-förfarandet och varför parterna väljer detta i första hand framför allmän domstol eller skiljeförfarande. Kapitlet utvecklar bevisavtal i förhållande till Dispute Board-förfaranden och hur bevisföringsförbudsavtal skulle kunna se ut och

---

²⁴ Chern, Cyril, *Chern on dispute boards: practice and procedure*, 2011.

²⁵ Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande: en kommentar*, 2012.

²⁶ Heuman, Lars, *Skiljemannarätt*, 1999.

varför. Både kapitel 2 och 3 har till syfte att ge en inblick i de klausuler som är grunden för uppsatsen; varför parterna önskar avtala om integrationsklausuler och sekretessklausuler samt de problem som kan uppstå med anledning av klausulerna.

I kapitel 5 analyseras problematiken kring avtalade bevisföringsförbud. Kapitlet är uppdelat i tre delar: bevisregler och processuella principer, bevisavtal och partsautonomi samt rätten till en rättvis rättegång. I första delen diskuteras hur bevisning, utifrån RB:s och LSF:s regler, skulle kunna behandlas. I andra delen diskuteras integrationsklausuler och sekretessavtal som avtal om bevisning och hur avtalsfriheten i skiljeförfarandet kan påverka tolkningen av klausulerna och deras effekt. Det är en del upprepningar i de två första delarna (5.2 och 5.3), eftersom de är nära sammankopplade, men de är åtskilda av tydlighetsskäl. I tredje delen behandlas rätten till en rättvis rättegång i artikel 6 EKMR och vilka gränser artikel 6 sätter för hur långt avtalsfriheten sträcker sig. Detta kapitel utgör till stor del analysen i uppsatsen. Analys förs till viss del löpande i texten, men detta kapitel är det som främst diskuterar uppsatsens syfte och frågeställningar för att kunna leda fram till en slutsats.

I det avslutande kapitlet (kapitel 6) sammanfattas slutsatserna och klausulernas likheter och skillnader tas upp. Det avslutande kapitlet är främst till för att sammanfatta slutsatserna av vad analysen tidigare lett till.

2 Skiljeförfarande och partsautonomins princip

2.1 Avtalsfrihet i skiljeförfarande

Det är i princip endast dispositiva tvistemål som kan avgöras genom skiljeförfarande. Att parterna ska kunna förfoga över tvisteföremålet är grundläggande för skiljeförfarandet och utgör ett uttryck för dispositionsprincipen. I skiljeförfarande, till skillnad från allmän domstol, har dispositionsprincipen fått utökad utrymme genom att parterna också ska kunna förfoga över förfarandet i skiljeprocessen och att handläggningen ska ske på det sätt som parterna kommit överens om.²⁷ Det är alltså avtalsfrihet som till stor del präglar skiljeförfarandet; från att kunna välja bort den statliga rättskipningen till att kontrollera förfarandet. Avtalsfriheten är enbart begränsad av viktiga samhällsintressen.²⁸ LSF är därför till största delen dispositiv. I vissa avseenden framgår det dock inte i lagen om en regel är tvingande eller om principen om partsautonomi är tillämplig och avtalsfrihet råder. Det beror troligtvis på att utsträckningen av principen ibland beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Då kravet på rättssäkerhet präglar processen är det inte alltid lämpligt att parterna kan avtala om ett visst förfarande.²⁹

Parterna kan träffa avtal om förfarandet både före en tvist uppkommit och efter processen i skiljedomstol påbörjats. Om det är möjligt att träffa bindande avtal i en viss fråga på förhand beror dock på om de grundläggande kraven på rättssäkerhet och likabehandling är uppfyllda. Avtalsfriheten innebär att parterna exempelvis kan hänvisa till ett skiljedomsinstituts regler (så som Stockholms handelskammars skiljedomsinstitut) eller att de kan på egen hand skapa för skiljemännen bindande förfaranderegler som avviker från LSF.³⁰ Skiljemännen är dock inte

---

²⁷ Lindskog, Inledande anmärkningar, 4.2.1 (zeteo); Heuman, Skiljemannarätt, s. 266.

²⁸ Shaughnessy, Festskrift till Lars Heuman, s. 457.

²⁹ Lindskog, Inledande anmärkningar, 4.2.2 (zeteo); jfr avsnitt 5.4 nedan.

³⁰ Nerep, Festskrift till Lars Hjerner, s. 427.

skyldiga att följa partsföreskrifter som strider mot tvingande regler i LSF. Om så sker kan skiljedomen anses ogiltig enligt 33 § LSF eller klandras enligt 34 § LSF. Dispositionsfriheten är alltså begränsad så att parterna inte på förhand kan åsidosätta tvingande regler i LSF och dessa regler utgör därför partsautonomins yttersta gräns.³¹

2.2 Bevisavtal

I doktrinen framhålls att principen om partsautonomi borde innebära att parterna fritt kan avtala om bevisfrågor.³² Detta inkluderar både bevisföringsföreskrifter och föreskrifter för bevisvärdering. I doktrinen råder i stort sett enighet om att parterna kan träffa avtal om att viss bevisning inte får åberopas, t.ex. muntlig bevisning till stöd för innehållet i ett skriftligt avtal, så länge parterna har rimlig möjlighet att styrka sina påståenden med andra bevismedel.³³ Det finns dock gränser för hur långtgående partsföreskrifter om bevisföring får vara. Lindskog menar att rättssäkerheten inte får inskränkas och om förfarandet inte längre anses som rättssäkert blir avtalet overksam i den delen.³⁴ Om en föreskrift exempelvis innebär att parterna inte överhuvudtaget får åberopa någon bevisning bör skiljemännen ha både en rätt och en skyldighet att åsidosätta föreskriften.³⁵

Även mindre långtgående begränsningar av bevisföringen kan i det enskilda fallet vara oacceptabla om de innebär ett hot mot rättssäkerheten i processen. Det är då upp till skiljemännen att pröva föreskriftens tillämplighet. Om de tillämpar föreskriften trots att det inte är rättssäkert kan skiljedomen komma att stå i strid med ordre public.³⁶ Lindskog menar dock att uttalanden i doktrin om att partiella bevisföringsförbud är tillåtna är oklara avseende om de avser bevisföring eller bevisvärdering.³⁷

---

³¹ Nerep, s. 443.

³² Lindskog, s. 687; Heuman, JT 2011/12 s. 336.

³³ Heuman, Skiljemannarätt, s. 273; Lindskog, kommentaren till 15 § avsnitt 4.6.1-3 (zeteo); Lindell, s. 124f. Kravet på rättssäkerhet måste efterkommas, jfr 24§ 1 st LSF.

³⁴ Lindskog, s. 687.

³⁵ Lindskog, s. 650.

³⁶ Jfr 33 § 1 st. 2p LSF; prop. 1998/99:35, s. 142, 234; SOU 1994:81 s. 172; Lindskog, s. 687, 848.

³⁷ Lindskog, s. 687, not 119; jfr Håstad, Festskrift till Calissendorf s. 96ff; SvJT 1991 s. 577 (595); Lindell, s. 124.

I den tvingande regeln i 24 § LSF framgår det att skiljemännen ska bereda parterna tillfälle att i all behövlig omfattning utföra sin talan skriftligen eller muntligen. Denna regel begränsar enligt förarbetena parternas möjligheter att på förhand avsäga sig sina bevisföringsrättigheter.³⁸ Håstad anser det oklart om parternas anvisningar angående bevisföring och bevisvärdering måste efterföljas av skiljemännen enligt partsautonomins princip.³⁹ Han menar vidare att de *bör* vara bindande med reservation för vanliga avtalsrättsliga ogiltighetsregler.⁴⁰

En ytterligare svårighet med processuella bevisavtal, är om skiljemännen bortser från partsavtalet, trots att det var godtagbart med hänsyn till likställighetsprincipen och kravet på ett rättssäkert förfarande. En skiljemans åsidosättande av ett verksamt bevisbegränsningsavtal utgör ett uppdragsöverskridande som kan klandras enligt 34 § LSF.⁴¹

Parterna kan avtala om att särskilda bevisvärderingsregler eller ett visst bevisvärde ska gälla. Enligt Lindskog måste också en sådan förskrift följas av skiljemännen om det begärs av någon av parterna.⁴² Det som skiljer avtal om bevisvärdering och avtal om bevisföring åt, är att bevisvärdering är en del av skiljemännens materiella prövning av fallet och kan inte klandras, medan bevisföringsavtal som en del av den formella prövningen kan klandras. Om skiljemännen följer en sådan föreskrift kan alltså inte parterna i efterhand anse att de inte fått sin sak prövad på ett rättvist sätt. När ett bevisbegränsningsavtal är överksam, men efterföljs, kan däremot skiljedomen klandras. Likaså om skiljemännen inte har tillämpat ett verksamt avtal. Hur skiljemännen bedömer bevisbegränsningsavtalet får därför stor betydelse för om domen kommer stå fast eller ej.

---

³⁸ Prop. 1998/99:35, s. 227f.

³⁹ Jfr 13 § LSF.

⁴⁰ SvJT 1991 s. 577 (594).

⁴¹ Lindskog, s. 688.

⁴² Lindskog, s. 689.

2.3 Fri bevisföring och avvisning av bevis i skiljeförfarande

Det är en viktig princip för skiljeförfarandet att parterna disponerar över förfarandet. Den svenska lagen om skiljeförfarande bygger därför på att det åligger parterna att framlägga bevisning i skiljeförfarande. I 25 § uttrycks saken så att parterna svarar för bevisningen, med undantag för sakkunnigbevisning som skiljemännen ex officio kan föra in i processen. Det överensstämmer med 35 kap. 6 § RB som anger att det ankommer på parterna att svara för bevisningen i dispositiva tvistemål. Skiljemännen får således inte på eget initiativ ålägga part att inge bevisning i processen även om detta är av stor vikt för bedömningen av tvisten.⁴³

I processen svarar parterna för bevisningen genom att de uppger specifika bevismedel som ska bevisa påstått rättsligt relevanta omständigheter, *rättsfakta*, som en part lägger till grund för sin talan. De fakta som följer av de åberopade bevismedlen, exempelvis innehållet i ett skriftligt avtal, ger uttryck för olika *bevisfakta* som domstolen ska värdera i sitt avgörande av tvisten.⁴⁴

Att parterna själva svarar för bevisningen brukar anses vara ett utflöde av dispositionsprincipen. Om skiljemännen självständigt skulle vidta åtgärder för att förebringa bevis som inte åberopats av någon part skulle deras opartiskhet kunna ifrågasättas.⁴⁵ Att parterna disponerar över tvisten och bevisningen innebär vidare att parterna kan dra upp gränserna för sin talan på ett sätt som ger både större och mindre rörelsefrihet för skiljemännen än om rättegångsbalken hade följts. Exempelvis kan de disponera över vilka bevisfakta som *får* dras in i tvisten, vilket är föremålet för denna uppsats.⁴⁶

Skiljemännen kan genom att bedriva processledning, i viss mån bidra till bevisningen på indirekt väg. Skiljemännen är exempelvis oförhindrade att påpeka för en part att denne har bevisbördan för ett visst

---

⁴³ Heuman, Skiljemannarätt, s. 436.

⁴⁴ Maunsbach, s. 264.

⁴⁵ Prop. 1998/99:35, s. 115; Heuman, Skiljemannarätt, s. 436.

⁴⁶ Prop. 1998/99:35, s. 145.

påstående.⁴⁷ Sådan vägledning bör enligt Heuman dock bara ges när bevisbördans placering är uppenbar.⁴⁸

Skiljeförfarandet bygger på principerna om fri bevisföring och fri bevisvärdering. Att en part har rätt att i skiljeförfarandet föra in den bevisning som är erforderlig för att bevisa vad som påstås återfinns i och för sig inte i någon uttrycklig bestämmelse i LSF. Ordningen följer av allmänna processrättsliga principer och framgår motsatsvist av 25 § 2 st. som anger när åberopad bevisning får avvisas.⁴⁹ Efter vad som föreskrivs i 2 st. får skiljenämnden avvisa erbjuden bevisning om den uppenbart saknar betydelse i tvisten. Lindskog anger att avvisning endast bör ske på motpartens begäran och bör tillämpas väldigt restriktivt.⁵⁰ Enligt Lindskog kan avvisning ske när bevismedlet inte får åberopas eller skall lämnas obeaktat enligt skiljeavtalet. Då *bör* skiljemännen avvisa bevismedlet. Ett annat fall är att skiljenämnden redan har tagit ställning till en rättsfråga och åberopad bevisning därför kommer att sakna betydelse i förhållande till rättsfrågan.⁵¹ Skulle skiljenämnden överväga att avvisa bevisning såsom uppenbart obehövlig till följd av den bedömning som görs i en viss rättsfråga, menar Lindskog att parterna bör upplysas om det och beredas tillfälle att argumentera i rättsfrågan. Skulle det dock visa sig att bevisning som har avvisats kan få betydelse, ankommer det på skiljenämnden att ex officio erbjuda den berörde parten att föra in bevisning i frågan.⁵² Att erbjuden bevisning är mycket omfattande och inte står i proportion till bevisvärdet är inte ett skäl att avvisa den.⁵³

Brister i bevisföringen kan leda till ett materiellt oriktigt avgörande. Det är därför av vikt att parterna noga förbereder sin sak och undersöker behov och möjligheter till bevisning. Om part misslyckas med bevisföringen eller hindras av yttre orsaker att framlägga bevisning kan

---

⁴⁷ Prop. 1998/99:35, s. 228.

⁴⁸ Heuman, Skiljemannarätt, s. 437.

⁴⁹ Lindskog, kommentaren till 25 § (zeteo).

⁵⁰ Lindskog, s. 677.

⁵¹ Exempelvis om skiljemännen anser det helt klart utifrån vad som är ostridigt i målet att en fordran är preskriberad kan bevisning avseende fordrans storlek avvisas. Lindskog, s. 677.

⁵² Lindskog, s. 678.

⁵³ Lindskog, s. 678.

skiljedomen som regel inte klandras. Heuman menar därför att uppkomna problem med bevisning måste lösas under processens gång och inte i efterhand.⁵⁴ Klandergrund enligt punkt 6 i 34 § LSF i form av handläggningsfel kan dock föreligga om skiljemännen felaktigt avvisat erbjuden bevisning.⁵⁵ Enligt min mening bör därför skiljemännen vara aktsamma när det gäller att avvisa bevisning.

Fri bevisföring och bevisvärdering⁵⁶ i allmän domstol regleras i 35 kap. 1 § och 6 § RB och denna princip genomsyrar som sagt även skiljeförfarandet. Principer om fri bevisföring och värdering är enbart inskränkta av den speciella regeln om avvisning av bevis i 35 kap. 7 §. Det är dock ytterst ovanligt att en domstol avvisar bevisning som part har åberopat.

Det föreligger en skillnad mellan allmän domstol och skiljeförfarande i förhållande till när avvisning av bevisning får ske. I 35 kap. 7 § anges att rätten får avvisa bevisning om (i) den omständighet som en part vill bevisa är utan betydelse i målet, (ii) beviset inte behövs, (iii) beviset uppenbart skulle bli utan verkan, (iv) bevisningen med avsevärt mindre besvär eller kostnad kan föras på annat sätt, eller (v) beviset trots rimliga ansträngningar inte kan tas upp och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare. För skiljeförfarande nämns dock bara att avvisning får ske om bevisningen *uppenbart* saknar betydelse i målet eller om det är motiverat med hänsyn till den tidpunkt då bevisningen åberopas.⁵⁷ Det finns alltså färre grunder för avvisning i skiljeförfarande än i allmän domstol, men parterna kan påverka detta genom avtal.⁵⁸ Det är vidare oklart om någon skillnad mellan civilprocessen och processen i skiljeförfarande var avsedd när uppenbarhetsrekvisitet infördes i LSF, eller om det är samma rekvisit för avvisning i skiljeförfarande som i allmän domstol.

---

⁵⁴ Heuman, Skiljemannarätt, s. 437.

⁵⁵ Olsson, Kvar, Lagen om skiljeförfarande en kommentar, 2000, s. 44.

⁵⁶ Bevisvärdering behandlas i 2.4 nedan.

⁵⁷ 25 § 2 st. LSF.

⁵⁸ Se 5.3.

2.4 Bevisvärdering

I svensk processrätt gäller även fri bevisvärdering. Det innebär att domstolen är fri att värdera bevisningen i förhållande till parternas ståndpunkter och detta styrs inte av lagregler. Av 35 kap. 1 § RB framgår att domstolen ska göra en samvetsgrann prövning av allt som lagts fram i målet och avgöra vad som är bevisat. Detta gäller även i skiljeförfarande trots att det inte finns några lagregler kring detta.⁵⁹ Det innebär att ledning ska hämtas i RB vad gäller bevisvärderingsfrågor. Om skiljemännen avviker från RB:s bevisvärderingsregler bör den situationen enligt Lindskog vara att tillämpa som en avsiktlig avvikelse från gällande rätt som kan medföra skadeståndsansvar för skiljemännen eller utgöra en klandergrund.⁶⁰ Domstolens uppgift är att klarlägga det omstridda händelseförloppet genom bevisvärderingen. För att kunna fastställa vad som hänt mellan parterna ska domstolen värdera innehållet i varje bevis för sig och sedan göra en sammanvägning av alla bevis som talar för eller emot ett påstående. Därefter ska styrkan av den presenterade bevisningen avgöras för att se om den åberopade omständigheten anses tillräckligt bevisad.⁶¹

Hur skiljenämnden värderar bevisning är inte en klandergrund enligt LSF. Bevisvärderingen tillhör den materiella bedömningen som skiljemännen gör och parterna kan därför inte klandra en bevisvärdering de anser felaktig så länge värderingen inte avviker från RB:s bevisvärderingsregler.⁶²

---

⁵⁹ Lindskog, s. 683; Madsen, s. 212; Maunsbach, s. 289.

⁶⁰ Lindskog, s. 684, 711f.

⁶¹ Ekelöf, Rättegång IV, s. 162; Fitger m.fl. Rättegångsbalken, kommentaren till 35 kap. 1 § (zeteo).

⁶² NJA 1981 s. 1205; Heuman, Skiljemannarätt, s. 437.

3 Integrationsklausuler

3.1 Allmänt om integrationsklausuler

I kommersiella avtal är det vanligt att det inkluderas en integrationsklausul (eng. merger clause, integration clause, entire agreement clause). En integrationsklausul är alltså en klausul som anger att det skriftliga avtalet är den slutliga överenskommelsen mellan parterna. Avsikten med en integrationsklausul är att utesluta allt annat som kan tänkas påverka avtalsinnehållet och skydda avtalet mot muntliga kompletteringar och avvikelser.⁶³ Vidare kan klausulen ge en säkerhet kring vad som faktiskt är avtalsinnehåll mellan parterna.⁶⁴ Klausulen ingår oftast bland de så kallade boilerplateklausulerna och integrationsklausulens rättsliga effekt diskuteras sällan under avtalsförhandlingarna. Boilerplateklausuler kännetecknas av att de inte reglerar parternas prestationer utan snarare avtalets karaktär och funktion i allmänhet.⁶⁵ Integrationsklausuler förekommer både i individuellt framförhandlade avtal och standardavtal.⁶⁶ Klausulerna har ökat i användning med anledning av det stora antalet internationella avtal som träffas på det kommersiella området och den amerikanska rättens påverkan på kommersiella transaktioner.⁶⁷ Med hänsyn härtill har integrationsklausuler allt mer börjat inkluderas i avtal som inte regleras av amerikansk eller engelsk rätt. Vilken praktisk effekt som integrationsklausuler har i svensk rätt är dock oklart. Det är också oklart om det får betydelse att ha med en integrationsklausul i ett avtal som regleras av svensk lag.

Några exempel på vanliga formuleringar av integrationsklausuler är följande:

Detta avtal utgör parternas fullständiga reglering av de frågor som avtalet berör. Alla muntliga och skriftliga åtaganden och utfästelser som föregått

---

⁶³ Adlercreutz, Festskrift till Jan Ramberg, s. 18.

⁶⁴ Gorton, Festskrift till Lars Heuman, s. 182.

⁶⁵ Gorton, Ehrvervsjuridisk tidskrift, s. 172.

⁶⁶ Gorton, Festskrift till Lars Heuman, s. 182.

⁶⁷ Adlercreutz, Festskrift till Jan Ramberg, s. 23.

avtalet ersätts härav.

Vid en framtida tvist om detta kontrakt förbinder sig parterna att inte åberopa information som denne har fått från någon person som har närvarat vid avtalsförhandlingarna och som rör avtalets tillkomst och innebörd.

En integrationsklausul kan tolkas på flera olika sätt, eftersom den kan vara både ett civilrättsligt och ett processuellt avtalsvillkor. Då processuella avtal i svensk rätt generellt sett är ogiltiga, men det råder avtalsfrihet på civilrättslig nivå blir integrationsklausulernas effekt svår att bedöma. Klausulerna har utvecklats i en common law-kontext och är därför eventuellt inte till fullo tillämpbara i en skandinavisk civil law-tradition. Den här uppsatsen fokuserar på integrationsklausulens funktion som ett bevisföringsförbud där parternas rätt att åberopa viss information är avsett att begränsas. Integrationsklausulernas civilrättsliga sida kommer därför inte behandlas mer ingående.

Det finns enligt Maunsbach tre olika sätt att tolka en integrationsklausul:

1. Som ett åberopandeförbud avseende andra rättsfakta än de som framgår av huvudavtalet,
2. som ett avtalsvillkor om tillåten bevisföring, eller
3. som ett avtalsvillkor om avtalstolkning.⁶⁸

De två första tolkningarna hänger samman och är kopplade till integrationsklausulens processuella sida, medan avtalstolkning avser den civilrättsliga sidan av integrationsklausuler. Det är svårt att helt åtskilja de olika sätten att tolka en integrationsklausul och de hänger samman på olika vis. Om en integrationsklausul exempelvis tolkas som en civilrättsligt bindande överenskommelse mellan parterna får integrationsklausulen betydelsen att parternas samtliga åtaganden ska framgå av huvudavtalet. När domstolen då ska avgöra vad som utgör avtalsinnehåll får den bara utgå från huvudavtalet. En invändning som inte har grund i huvudavtalet får ingen betydelse och bevis för att styrka invändningen får inte åberopas. Bevisbegränsningsaspekten är den processuella i exemplet. De olika

---

⁶⁸ Maunsbach, s. 337.

aspekterna av en integrationsklausul får då både civilrättsliga och processuella verkningar.⁶⁹

Integrationsklausulerna har som främsta funktion att betona att det enbart är det skriftliga avtalet som ska ligga till grund för lösningen av tvist som uppkommit, och därmed eliminera alla muntliga och skriftliga uttalanden och åtaganden som föregått avtalsslutet, men som inte inkluderats i det slutliga avtalsdokumentet.⁷⁰ Parterna kan därför mena att klausulen både har processuella och materiella verkningar, vilket gör tolkningen av deras effekt svårare. Det uppstår inga problem när parterna helt enkelt efterlever en integrationsklausul genom att inte åberopa bevisning utanför huvudavtalet. Problem uppstår när part i strid med integrationsklausulen åberopar bevisning, och hur en domstol eller skiljenämnd ska behandla bevisningen i sådana fall. Bara för att en part anser att integrationsklausulen ska ha processuella verkningar i form av bevisförings- eller bevisvärderingsförbud innebär inte det att rättsordningen nödvändigtvis accepterar detta.⁷¹

3.2 Parol evidence rule

Denna uppsats syfte är inte att ge en fullgod beskrivning av *the parol evidence rule*, men för förståelse av integrationsklausulers verkan i svensk rätt krävs en viss bakgrundsinformation till deras uppkomst och rättsliga betydelse. *The parol evidence rule* är en regel med både materiellrättsliga och processrättsliga verkningar inom common law. Den innebär att bevisning genom vittnen eller på annat sätt om vad som förekommit under avtalsförhandlingar före avtalsslutet inte får medföra att avtalets lydelse ändras eller kompletteras.⁷² Vad som står i den skriftliga handlingen blir därför i stort sett exklusiv bevisning avseende innehållet i de avtalsklausuler som finns i dokumentet. Vittnes- eller annan utanförliggande bevisning får alltså inte påverka tolkningen av avtalet i vid bemärkelse.⁷³ Däremot utesluts

---

⁶⁹ Dock är det inte säkert att det är ett processuellt avtal som accepteras av rättsordningen, men det kan ha varit parternas avsikt att det ska ha dessa processuella aspekter. Maunsbach, s. 336.

⁷⁰ Vidare kallat avtalspreliminärer.

⁷¹ Maunsbach, s. 337.

⁷² Adlercreutz, Festskrift till Jan Ramberg, s. 19.

⁷³ Adlercreutz, Festskrift till Jan Ramberg s. 19.

inte bevisning rörande avtalets tolkning, om lydelsen därigenom kan preciseras och oklarheter klarläggas. Förbudet mot viss bevisning gäller under förutsättning att avtalet är avsett att vara slutgiltigt avfattat. Om part åberopar bevisning som inte är tillåten enligt regeln ska domstolen avvisa denna.⁷⁴

The parol evidence rule drar gränsen för vad som får bli föremål för bevisning i tvister om kontrakt. Regeln har stora beröringspunkter med avtalstolkning, eftersom den indikerar en bokstavstrogen avtalstolkning för vad parternas avsikter varit med avtalet.⁷⁵ *The parol evidence rule* hindrar dock inte att bevisning förs om tolkning av oklara eller oprecisa uttryck i avtalet som grundar sig på handelsbruk eller annan sedvänja. Hellner menar också att bevisning får föras om muntliga avtal som kompletterar det skriftliga avtalet som tvisten rör.⁷⁶

I Hellners redogörelse för *the parol evidence rule* påpekar han att tidigare var regeln sträng och bevisning utanför *the four corners of the contract* var inte tillåten i äldre engelsk praxis.⁷⁷ Detta synsätt modifierades i senare praxis i England och regeln blev därmed inte lika strängt tillämpad, genom att undantagen och modifikationerna till regeln ökade. Regeln hindrar numera inte bevisning som är relevant för parternas intentioner eller i övrigt för tolkningen av kontraktet. Den kvarvarande kärnan i regeln, som Hellner identifierat, innebär att avtalet ska tolkas oberoende av yttre omständigheter.⁷⁸ Detta ligger även i linje med engelsk avtalstolkning som skiljer sig från svensk traditionell tolkning. I engelsk rätt utgår tolkningen från att avgöra parternas avsikter från objektiva kriterier, alltså vad parterna kan antas ha menat vid författandet av avtalet. Detta skiljer sig från den svenska tolkningsläran där parternas subjektiva avsikter står i fokus för att bestämma avtalsinnehållet. Engelsk tolkning är mer formalistisk än svensk, då formen för transaktionen (avtalsformen) på vissa sätt blir mer relevant än det faktiska innehållet. I svensk rätt används istället allt material som

---

⁷⁴ Hellner, Festskrift till Bertil Bengtsson, 185.

⁷⁵ Hellner, Festskrift till Bertil Bengtsson, s. 186.

⁷⁶ Hellner, Festskrift till Bertil Bengtsson, s. 188.

⁷⁷ Hellner, Festskrift till Bertil Bengtsson, s. 187. Hellners artikel är från 1993. Dess aktualitet kan därför till viss del ifrågasättas.

⁷⁸ Hellner, Festskrift till Bertil Bengtsson, s. 186ff.

förekommit för att göra en helhetsbedömning av parternas avsikter och avtalsinnehållet.⁷⁹

Som en reaktion på att domstolarna har ändrat betydelsen av *the parol evidence rule* så att mer bevisning tillåts, började de kommersiella parterna införa integrationsklausuler i avtalen för att understryka regelns tillämplighet.⁸⁰ Detta är grunden för integrationsklausulernas betydelse och de ska alltså i sin ursprungliga kontext tolkas tillsammans med *the parol evidence rule*.

3.3 Reglering av integrationsklausuler i principsamlingar

Integrationsklausuler har som nämnts tidigare blivit allt vanligare i kommersiella avtal och därför har de behandlats i vissa principsamlingar som publicerats för att kodifiera den internationella rätten. UNIDROIT är en mellanstatlig organisation som skapats för att harmonisera och kodifiera privaträtten och skapa enhetliga rättsliga instrument, principer och regler för att uppnå detta syfte.⁸¹ I deras principsamling UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts återfinns i artikel 2.1.17 en regel om integrationsklausulens effekt. Den lyder som följer:

A contract in writing which contains a clause indicating that the writing completely embodies the terms on which the parties have agreed cannot be contradicted or supplemented by evidence of prior statements or agreements.

However, such statements or agreements may be used to interpret the writing.

Artikeln anger att domstolen är bunden av integrationsklausulen, men att påståenden och överenskommelser som föregått avtalet kan användas för tolkningen av det skriftliga avtalet. Bevisning av omständigheter utan stöd i det skriftliga avtalet får då inte föras in i processen, alternativt får de inte ges ett högt bevisvärde. Som anges i kommentaren till principen bekräftar regeln

---

⁷⁹ Bank of Credit and Commerce International SA v. Ali [2002] AC 251; Gorton, Festskrift till Lars Heuman, s. 192.

⁸⁰ Gorton, Ehrvervsjuridisk tidskrift, s. 173.

⁸¹ UNIDROIT, <http://www.unidroit.org/about-unidroit/overview>, 2016-09-07. Uppdaterat 18 maj 2016.

att bevisning *in te* får föras om motsägelser och kompletteringar till det skriftliga avtalet, om en integrationsklausul införts i avtalet.⁸² Detta visar enligt mig på att en integrationsklausul enligt UNIDROIT har, eller åtminstone bör, få effekt i en domstolsprövning. Regeln anger vad som principiellt har ansetts vara betydelsen av integrationsklausuler även i svensk rätt.⁸³ En engelsk eller amerikansk domstol hade troligen mot bakgrunden av *the parol evidence rule* accepterat avtalsfriheten i större utsträckning än vad som blir fallet i länder som föreskriver fri bevisföring.⁸⁴ Regeln går dock enligt min mening inte att använda i större utsträckning och ger inte mycket ledning för hanteringen av integrationsklausuler, eftersom alla länder som ingått i organisationen som författat principalsamlingen ingår i olika rättstraditioner och det därför är fler aspekter som spelar in i bedömningen av integrationsklausulen.

En liknande regel som i UNIDROIT Principles återfinns i Principles of European Contract Law ("PECL") artikel 2:105.⁸⁵ Denna artikel liknar den i UNIDROIT, men i PECL skiljer man på standardavtal och individuellt framförhandlade avtal som innehåller integrationsklausuler. En integrationsklausul i ett individuellt framförhandlat avtal medför att inga avtalspreliminärer är en del av avtalet mellan parterna. Avtalspreliminärer kan användas för tolkning av avtalet, men parterna kan införa i klausulen att avtalspreliminärer inte heller ska inverka på tolkningen av avtalet. Principen som återfinns i PECL går alltså även delvis emot engelsk rätt. Om integrationsklausulen däremot återfinns i ett standardavtal gäller enbart en presumtion om att avtalspreliminärer inte ska kunna utgöra avtalsinnehåll. Presumtionen kan alltså motbevisas. Draft Common Frame of Reference ("DCFR") har en likadan lydelse i Bok II artikel 4:104.⁸⁶

---

⁸² UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, tillgänglig på: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf> (hämtad 2016-11-02).

⁸³ Jfr Gorton, Festskrift till Lars Heuman, s. 201.

⁸⁴ Gorton, Festskrift till Lars Heuman, s. 202.

⁸⁵ The Principles of European Contract Law. Tillgänglig på: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/> (hämtad 2016-11-04).

⁸⁶ Draft Common Frame of Reference (DCFR), 2009. Tillgänglig på: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf (hämtad 2016-11-16).

I fallet AD 2007 nr 86 behandlade Arbetsdomstolen ett anställningsavtal innehållande en integrationsklausul. Fallet behandlade främst integrationsklausulernas civilrättsliga sida och domen har kommenterats av Erik Sjöman.⁸⁷ Det Sjöman anser märkligt i Arbetsdomstolens dom är att domstolen inte hänvisar till någon av de principalsamlingar som finns. De är inte gällande rätt⁸⁸ i Sverige men de olika lösningarna som presenteras i UNIDROIT, PECL och DCFR hade kunnat vara underlag för diskussion i domen, eftersom reglerna i principalsamlingarna inte hindrar att avtalspreliminärer utgör grund för tolkning av ett avtal.⁸⁹

3.4 Parol evidence rule och integrationsklausuler i svensk skiljedomspraxis

De flesta skiljedomar är inte allmänt tillgängliga vilket försvårar en analys av hur en rättsfråga hanteras i skiljeförfaranden. Dock offentliggörs skiljedomar om de klandras i hovrätt i enlighet med 43 § LSF. På det sättet kan en viss inblick erhållas om hur processuella frågor hanteras, eftersom det enbart är på formell grund en skiljedom kan klandras.⁹⁰

I Svea Hovrätts dom den 24 februari 2012 i mål T 6238-10 prövade hovrätten huruvida en skiljeman i ett förenklat skiljeförfarande hade förfarit korrekt när denne avvisat muntlig bevisning samt avslagit en begäran om muntlig förhandling. I målet hade parterna Viva Trade L.L.C (”Viva Trade”) och Rual Trade Limited (”Rual Trade”) träffat ett förlikningsavtal under ett tidigare skiljeförfarande. Förlikningsavtalet reglerade vissa betalningar och efter att betalningsplanen inte följts påkallade Rual Trade förenklat skiljeförfarande vid Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut. Avtalet reglerades av den materiella lagen i New York. Vidare fanns en integrationsklausul i avtalet med följande lydelse:

---

⁸⁷ Advokat på advokatfirman Vinge. Sjöman har vidare diskuterat integrationsklausuler i JT 2002/03 S. 935 ”Integrationsklausuler och dispositiv rätt”.

⁸⁸ HD har hänvisat till soft law i fallet NJA 2009 s. 672.

⁸⁹ Sjöman, SvJT 2008 s. 571 (575).

⁹⁰ Jfr 33, 34 och 36 §§ LSF.

This agreement is the entire agreement between the parties and there are no other agreements, understandings, promises, warranties or representations of any kind made in connection with this settlement. This agreement embodies the entire understanding of the Parties and can be changed only by an instrument in writing and signed by the party against whom enforcement of any waiver, change or modification is sought. In entering this Agreement, the parties are relying only on the terms expressly set forth within.

Skiljemanden beslutade tidigt att förhör endast skulle hållas om en part begärde det och det bedömdes nödvändigt av skiljemanden (artikel 27 SCC:s regler för förenklat skiljeförfarande). I ett beslut avslog skiljemanden svarandenas begäran om muntlig förhandling och att få hålla vittnesförhör med hänvisning till artikel 27 i SCC:s regler. Vidare avslog skiljemanden de skriftliga vittnesutlåtandena svarandena hade presenterat på grund av *the parol evidence rule*, som exkluderar bevisning utanför avtalets ramar.

Skiljemanden diskuterar *the parol evidence rule* och konstaterar att regeln är en materiell regel enligt New York State Law och inte enbart en processuell regel. Skiljemanden menar att *the parol evidence rule* står på två ben. För det första innebär regeln att bevisning gällande innebörden av ett avtal som är fullständigt, tydligt och otvetydigt ska avvisas. För det andra ska bevisning avvisas som anförs för att skapa en tvetydighet i ett avtal som annars är fullständigt och tydligt. Skiljemanden sade att avtalet i fallet är tydligt och att det därför inte gick att föra bevisning som talade emot avtalet.⁹¹

I hovrätten anförde svarandena att skiljedomen skulle ogiltigförklaras, eftersom skiljemannens beslut att inte hålla muntlig förhandling och avvisandet av vittnesförhör inte var förenligt med grunderna för rättsordningen i Sverige då förfarandet innebar att de inte gavs tillräckliga möjligheter att föra sin talan. Vidare menade de att beslutet utgjorde ett sådant fel i handläggningen som sannolikt inverkat på utgången i målet. Hovrätten konstaterade att parterna kommit överens om att Stockholms handelskammare skulle lösa tvisten samt överenskommit om New Yorks lagstiftning. De hade därför accepterat tillämpningen av *the parol evidence*

---

⁹¹ Rual Trade Ltd ./ Viva Trade LLC m.fl. Final award of The Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce (No. F192/2009). Dom meddelad 21 april 2010.

rule och de bevisbegränsningar som det innebär. Hovrätten anförde att felaktig avvisning av bevisning i och för sig kan klandras, men skiljemannen hade tillämpat de regler som parterna själva hade kommit överens om och därför förekom inget handläggningsfel som grund för ogiltigförklarande av skiljedomen.⁹² Hovrätten menade också att de förfaranderegler som skiljemannen tillämpat inte var främmande för den svenska rättsordningen. Skiljemannen hade gjort en korrekt bedömning i att avvisa bevisningen och att inte hålla muntlig förhandling.

Erik Mårlid har i en kommentar till domen diskuterat effekterna av hovrättens dom. Han menar att domen visar att det inte finns någon absolut rätt till muntlig förhandling i svenskt skiljeförfarande och att detta inte är något som är en grundpelare i det svenska rättssystemet. Detta gäller så länge parterna har fått tillräckliga möjligheter att föra sin talan skriftligt. Mårlid menar att det var av denna anledning som hovrätten ansåg att förfarandet varit korrekt, även om domstolen inte diskuterar huruvida parterna fått tillräckliga möjligheter att föra sin talan.⁹³

---

⁹² Svea hovrätts dom den 24 februari 2012 i mål T 6238-10.

⁹³ Mårlid, s. 329.

4 Dispute Board-förfaranden

4.1 Inledning

Parterna till ett avtal kan få tvister prövade av en Dispute Board (DB).⁹⁴ Om någon av parterna är missnöjda med avgörandet i DB:n och vill få en ytterligare prövning, kan de få det prövat i allmän domstol eller i skiljeförfarande.⁹⁵ Då aktualiseras frågan om vilken betydelse DB-avgörandet har för den efterföljande prövningen. Kommer skiljenämnden att lägga vikt vid DB:ns avgörande eller kommer prövningen ske som om DB-förfarandet aldrig ägt rum? Det kan också hända att parterna inte vill att DB-avgörandet ska spela någon roll i den efterföljande prövningen. Det är situationen denna uppsats fokuserar på; hur parterna avtalsvägen kan hindra att DB-avgörandet läggs till grund i prövningen i skiljeförfarande. Störst fokus kommer ligga vid hur parterna avtalsvägen kan hindra att bevisning avseende DB-förfarandet förs in i processen i skiljenämnden.⁹⁶

4.2 Varför privat rättskipning?

Vid skiljedomsinstitutet världen över erbjuds numera olika slags expert- och privatdomarförfaranden vid sidan av skiljeförfaranden. Även om skiljeförfaranden är ett privat rättskipningsalternativ har det blivit mer utbrett att parterna önskar speciallösningar för sin tvistlösning. Denna utveckling beror möjligtvis på att skiljeförfarandet anses ha blivit för formalistiskt, institutionaliserat och för dyrt.⁹⁷

Privatdomaren ska precis som en skiljeman döma i tvisten genom att tillämpa gällande rättsregler, avtal och slå fast fakta genom bevisvärdering.⁹⁸ Privatdomarförfaranden leder fram till ett ”avgörande” som varken har rättskraft eller är verkställbart.⁹⁹ Varför parterna väljer denna

---

⁹⁴ Konceptet beskrivs nedan i 4.3.

⁹⁵ Prövning i skiljenämnd förutsätter ett giltigt skiljeavtal mellan parterna, 1 § LSF.

⁹⁶ Problematiken diskuteras i kapitel 5.

⁹⁷ Westberg, *Civilrättskipning*, s. 479; Westberg, *Festskrift till Lars Heuman*, s. 576.

⁹⁸ Westberg, *Festskrift till Lars Heuman*, s.577.

⁹⁹ Westberg, *Festskrift till Lars Heuman*, s. 596.

tvistlösningsform kan därför synas oklar när det inte blir ett slutligt avgörande av tvisten. Ett privatdomarförfarande utgör inte ett processhinder och tvisten kan därför prövas i allmän domstol eller skiljeförfarande om någon av parterna är missnöjd. Avgörandet kan dock bli civilrättsligt bindande och fungera som ett avtal mellan parterna, alltså som att parterna lämnat över avtalspennan till tredje man som fyllt ut avtalet eller bestämt parternas överenskommelser.¹⁰⁰ Privatdomarens beslut får då samma effekter som om parterna själva hade avtalat i frågan.¹⁰¹ Vid en eventuell fortsatt prövning kan därför avgörandet läggas till grund i tvisten och den missnöjda parten måste övertyga domaren eller skiljemannen varför avtalet ska rivas upp och inte vara bindande. Det är enligt mig en rejäl uppförsbacke för den missnöjda parten och det kan på den grunden bli svårt att opponera sig mot ett avgörande från en privatdomare.

Privatdomare har fördelen att de kan avgöra faktiska omständigheter såsom värdering av företag, produkters kvalitet eller slå fast faktiska orsakssamband.¹⁰² Skiljemän kan också avgöra faktiska omständigheter, men i allmän domstol är denna möjlighet mer begränsad. Vidare är denna typ av förfaranden billigare och ett snabbt sätt att lösa en uppkommen tvist om parterna inte motsätter sig avgörandet. Privatdomare kan också ha speciell kompetens inom tvisteområdet, vilket kan vara fördelaktigt ifall tvisten är tekniskt komplicerad eller branschspecifik.

Ibland är en avtalsklausul med ett privatdomarförfarande formulerat som en multimodal tvistlösningsklausul. Det innebär att avtalsklausulen innehåller ett tvingande försteg innan tvisten kan avgöras i domstol eller skiljeförfarande. Försteget kan utgöras av att parterna ska försöka nå en överenskommelse genom medling eller genom förhandlingar, men kan också vara att tvisten primärt ska lösas genom ett Dispute Board-förfarande. Försteget är inte heller ett processhinder inför domstol, men kan innebära skadeståndsskyldighet om det inte efterlevs av part.¹⁰³

---

¹⁰⁰ Westberg, Festskrift till Lars Heuman, s. 579.

¹⁰¹ Westberg, Festskrift till Lars Heuman, s. 600.

¹⁰² Maunsbach, s. 154; Westberg, Festskrift till Lars Heuman, s. 599.

¹⁰³ Söderlund, Multimodala tvistlösningsklausuler, s. 187ff.

4.3 Allmänt om Dispute Boards

Dispute Boards är en form av privatdomarförfarande. Vid omfattande eller komplexa projekt som ska genomföras under lång tid, som exempelvis stora entreprenader föreligger det ofta ett behov av att snabbt kunna avgöra en tvist som uppkommer i anslutning till kontraktsarbetena, samtidigt som möjligheten kvarstår att få tvisten prövad av skiljenämnd eller domstol. Det finns enligt Kansmark betydande fördelar med att kunna presentera en tvist för opartiska personer som parterna godkänt på förhand och känner förtroende för, som snabbt kan avgöra hur tvisten ska lösas. Tvistlösningen kan ske under tiden som entreprenaden pågår och blir därför ett effektivt sätt att på ett tidigt stadium undanröja oklarheter mellan parterna så att projektet kan genomföras på ett effektivt sätt.¹⁰⁴ Dispute Boards har blivit väldigt populära internationellt vilket har lett till att standardavtal avseende Dispute Boards har utvecklats, exempelvis av International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).¹⁰⁵ Vidare har de stora skiljedomsinstituten börjat erbjuda dispute boards, till exempel ICC. Det skiljs på institutionella Dispute Board-förfaranden då ett tvistlösningsinstituts regler tillämpas på förfarandet, och ad hoc-förfaranden när parterna avtalar om reglerna för förfarandet.

Institutionella Dispute Board-förfaranden är ett tämligen regelstyrt privatdomarförfarande. Det är parterna som utvecklar de mer detaljerade delarna av förfarandet. Dock finns tydliga ramar för vad som utgör ett Dispute Board-förfarande och vad en Dispute Board har för uppdrag.¹⁰⁶ En DB tillsätts oftast i början av ett projekt innan några tvister har uppkommit, och består vanligtvis av tre oberoende personer som valts av parterna. En DB blir en del av administrationen i projektet och kan därför påverka parternas skyldigheter under kontraktstiden. Tanken är att DB:n ska kunna lösa parternas tvister i omgående, för att parterna inte ska behöva genomlida den utdragna processen i skiljeförfarande eller allmän domstol utan snabbt kunna fortsätta med projektet. Det är enligt Chern vanligast att

---

¹⁰⁴ Kansmark, JT 1995/96, s. 958 (959).

¹⁰⁵ FIDIC. Tillgänglig på: <http://fidic.org> (hämtad 2016-12-06)

¹⁰⁶ Maunsbach, s. 157.

parterna har infört en möjlighet att få DB:ns beslut eller rekommendation prövat i skiljeförfarande om någon av parterna är missnöjd.¹⁰⁷

4.3.1 Beslutens bindande karaktär

En Dispute Board är ett avtalsfenomen där parterna ger DB-ledamöterna en viss behörighet att antingen rådgöra om lösningen på tvisten eller fatta beslut om tvisterna som presenterats. Det finns därför två typer av Dispute Boards; dels Dispute Adjudication Boards (DAB), dels Dispute Review Boards (DRB).¹⁰⁸ Skillnaden mellan de två formerna av DB är att DAB ger bindande beslut medan DRB ger rekommendationer som inte är kontraktsrättsligt bindande. DRB:s rekommendationer blir dock ofta bindande efter en period om ingen av parterna opponerar sig enligt en bestämd tidsram i parternas avtal.¹⁰⁹

Fördelarna med en DRB är att rekommendationerna ofta hjälper parterna att lösa sin tvist så länge parterna har respekt för rekommendationen och ledamöternas kompetens. Det är en snabb, lätt och billig process som inte direkt hotar, utan snarare hjälper, avtalsrelationen. Nackdelen är att rekommendationerna helt kan ignoreras av parterna och därmed inte få någon effekt alls.¹¹⁰ Ofta föreskrivs att en rekommendation av en DRB senare får förebringas inför skiljenämnd. Detta får enligt Kansmark förutsättas medföra att parterna kommer fästa stort avseende vid de rekommendationer en DRB lämnar, eftersom det i normalfallet är troligt att en domstol eller skiljenämnd fäster avseende vid rekommendationen.¹¹¹

Ett beslut från en DAB är däremot bindande, vilket innebär att det ska implementeras omedelbart, även om en av parterna är missnöjd med beslutet. Om beslutet inte efterföljs utgör det ett kontraktsbrott. Beslutet kan verkställas genom rättslig process om nödvändigt. DAB:s bindande karaktär medför dessutom enligt Chern att beslutet inte kommer ignoreras ens av en

---

¹⁰⁷ Chern, s. 2f.

¹⁰⁸ Chern, s. 3.

¹⁰⁹ Chern, s. 4.

¹¹⁰ Chern, s. 5.

¹¹¹ Kansmark, JT 1995/96, s. 958 (962).

missnöjd part. Nackdelen med en DAB är att tvisterna blir större eftersom mer står på spel redan i DB-fasen.¹¹²

4.4 Bevisavtal i förhållande till DB-avgörande

Detta stycke kommer ge en introduktion till huvudföremålet för denna del av uppsatsen; bevisbegränsningsavtal i förhållande till Dispute Boards. Parterna i ett avtalsförhållande kan ha ett intresse av att begränsa bevismaterialet från DB-processen i skiljeförfarandet, alltså vad DB:n har uttalat i tvisten och vilka beslut de har fattat. Dispute Board-förfarandet är en snabb process och speciellt svaranden kan ha haft en mycket kort tid på sig att utforma sin talan, medan käranden kan ha haft en längre tid på sig. När käranden har hänskjutit tvisten till en DB har svaranden bara ett par veckor på sig att bemöta käromålet och sedan ska DB-ledamöterna inom kort tid avge sitt beslut eller rekommendation.¹¹³ Parternas olika förutsättningar att förbereda sin talan kan därför vara en anledning till att de inte vill att DB-avgörandet ska få en avgörande betydelse i skiljeförfarandet och att bevisning av vad DB:n kommit fram till inte ska få föras in i processen.

För att undvika orättvisor mellan parterna kan de avtala om ett bevisföringsförbud angående vad som förekommit under Dispute Board-förfarandet. Klausulen blir utformad som en typ av sekretessklausul. Ett sekretessavtal är som regel bindande mellan parterna och om part lämnar ut information i strid med avtalet utgör det ett kontraktsbrott.¹¹⁴ Frågan här är dock vilken processuell verkan ett sekretessavtal får när det åberopas i syfte att begränsa bevismaterialet som åberopas inför domstol. Att parterna civilrättsligt önskar sekretess är en sak, men om parterna processuellt kan

---

¹¹² Chern, s. 6.

¹¹³ Svaromål ska lämnas inom 30 dagar från att käromålet kom svarande tillhanda (artikel 20 ICC Rules) och DB:ns slutsats ska lämnas inom 90 dagar från att tvisten hänskjutits till DB (artikel 22 ICC Rules). ICC Dispute Board rules, 1 oktober 2015. Tillgänglig på: <http://www.iccwbo.org/products-and-services/arbitration-and-adr/dispute-boards/dispute-board-rules/> (hämtad 2016-12-12)

¹¹⁴ Maunsbach, s. 339.

avtala om vilka uppgifter som ska omfattas av sekretess i ett skiljeförfarande, och därmed vad som får åberopas som bevisning, är en annan.¹¹⁵

Genom sekretessavtalet vill parterna begränsa skiljenämndens tillgång till bevisfakta för att inte nämnden ska påverkas av dessa i sitt avgörande. Sekretessklausuler kan vara utformade på olika sätt, men ett sätt är att formulera det som ett åberopandeförbud. I förhållande till Dispute Boards skulle en sekretessklausul kunna se ut på följande sätt:

Part får inte i rättegång eller i skiljeförfarande åberopa vad som förekommit vid förfarandet i en Dispute Board. Part får inte heller i rättegång eller i skiljeförfarande åberopa ledamot av Dispute Board som vittne eller som sakkunnig i tvisten eller åberopa något beslut eller rekommendation fattat av en Dispute Board, inklusive skälen besluten grundar sig på, skiljaktiga meningar och andra uttalanden av ledamöter.¹¹⁶

Klausulen har innebörden att parterna inte får åberopa vad som förekommit under Dispute Board-förfarandet i en efterföljande process. Dock innebär klausulen en instruktion till skiljenämnden om att bevisning med sådant syfte ska *avvisas* i skiljeförfarandet och är därför avsedd att ha processuella implikationer. Det är alltså en blandad klausul som är civilrättsligt bindande, men parterna önskar att den ska ha processuella effekter. På detta vis är sekretessklausulen mycket lik integrationsklausuler, speciellt eftersom sekretessklausulen också försöker hindra att vissa omständigheter dras in i processen i form av bevisning. Frågan i förhållande till sekretessklausuler är hur en skiljenämnd ska hantera situationen när en part i strid med sekretessklausulen åberopar vad som förekommit vid förfarandet i en Dispute Board och för in bevisning angående detta i processen.

---

¹¹⁵ Jfr Maunsbach, s. 340.

¹¹⁶ Klausulen är konstruerad av författaren.

5 Bevisföringsförbud i skiljemannarätten

5.1 Inledning

Detta kapitel kommer diskutera integrationsklausuler och sekretessklausuler verkan som bevisförings- eller bevisvärderingsförbud. Båda typerna av klausuler kan ha denna verkan genom att de skär av parternas rätt att åberopa bevisning i vissa avseenden. Integrationsklausuler kan, som angetts i 3.1, se ut på följande sätt:

Detta avtal utgör parternas fullständiga reglering av de frågor som avtalet berör. Alla muntliga och skriftliga åtaganden och utfästelser som föregått avtalet ersätts härav.

Vid en framtida tvist om detta kontrakt förbinder sig parterna att inte åberopa information som denne har fått från någon person som har närvarat vid avtalsförhandlingarna och som rör avtalets tillkomst och innebörd.

En sekretessklausul som hindrar parterna från att åberopa bevisning från ett Dispute Board-förfarande kan se ut på följande sätt:

Part får inte i rättegång eller i skiljeförfarande åberopa vad som förekommit vid förfarandet i en Dispute Board. Part får inte heller i rättegång eller i skiljeförfarande åberopa ledamot av Dispute Board som vittne eller som sakkunnig i tvisten eller åberopa något beslut eller rekommendation fattat av en Dispute Board, inklusive skälen besluten grundar sig på, skiljaktiga meningar och andra uttalanden av ledamöter.

En integrationsklausul kan medföra att parterna inte får föra in bevisning om avtalspreliminärer i processen och sekretessklausulen innebär att parterna inte får föra in bevisning om vad som förekommit i Dispute Board-förfarandet. Klausulerna är alltså lika i dessa avseenden, men olika aspekter kan göras gällande i förhållande till de båda klausulerna. Problemen avseende båda klausulerna är om de är gällande processuellt i svensk skiljemannarätt samt

hur skiljenämnden ska agera om parterna för in bevisning i strid med avtalsvillkoret.

Detta kapitel kommer först behandla skiljenämndens möjligheter att avvisa bevisning på grund av de båda klausulerna och hur allmänna processuella principer kan påverka detta. Sedan kommer klausulernas verkan som bevisavtal och hur partsautonomin påverkar skiljenämndens beslut och tolkning behandlas. Till sist diskuteras rätten till en rättvis rättegång och vad artikel 6 EKMR innebär för tolkningen av klausulerna i bevishänseende. Under varje del kommer det skiljas på integrationsklausuler och sekretessklausuler för att tydliggöra skillnaderna.

5.2 Bevisregler och processuella principer

5.2.1 Bevisregler och processuella principers inverkan på integrationsklausuler

I Sverige har vi inte *the parol evidence rule* utan fri bevisföring och fri bevisvärdering gäller i processen. Detta gäller även i ett skiljeförfarande.¹¹⁷ I och med att integrationsklausuler kan tolkas som ett bevisföringsförbud, alternativt ett bevisvärderingsförbud aktualiseras lagstadgade bevisregler och andra processuella principer som påverkar bevisföringen. Klausulens karaktär som bevisföringsförbud innebär att parterna i sådana fall överhuvudtaget inte skulle få föra in bevisning avseende avtalspreliminärer i processen och skiljemännen skulle då eventuellt behöva *avvisa* bevisningen med anledning av parternas avtal. Frågan är om det är möjligt enligt LSF och RB att avvisa bevisning på grund av integrationsklausulen samt om skiljemännen är villiga att avvisa bevisning i en svensk rättstradition. Om integrationsklausulen tolkas som ett bevisvärderingsförbud, får parterna föra in bevisning om frågan i processen, men skiljemännen får inte låta det bli avgörande bevisning avseende tolkningen av parternas avtal.

I båda dessa fall får principer och regler från den allmänna civilprocessen användas och kan komma att påverka skiljemännens

---

¹¹⁷ Lindskog, s. 671, 683.

handläggningsbeslut. LSF kompletteras av RB och RB är ofta vägledande för skiljenämnden för hur en processuell fråga ska avgöras. Aspekter från allmän domstol är därför delvis intressanta vid en diskussion kring hur skiljemän hanterar avtalade bevisföringsförbud. Fri bevisföring och fri bevisvärdering har redogjorts för i avsnitt 2.3–2-4.

Kommersiella tvister prövas sällan i allmän domstol, eftersom offentligheten medför att företag hellre prövar tvisten i skiljeförfarande eller på annat privat sätt. I och med att det vanligtvis avtalas om sekretess i ett skiljeförfarande är det oklart hur skiljemännen tillämpar lagstiftningen och hur de tolkar parternas avtal. Skiljenämnden är dock bunden av LSF i den mån lagen är tvingande.¹¹⁸

Skiljemännen har väldigt begränsade möjligheter att avvisa bevisning i en process. Det gäller fri bevisföring och fri bevisprövning i Sverige och dessa processuella principer är viktiga i det svenska rättssystemet.¹¹⁹ Maunsbach menar att en integrationsklausul inte hade fått några processuella verkningar i allmän domstol, eftersom det inte är tillåtet att träffa processuella avtal i svensk domstol.¹²⁰ Integrationsklausulen hade i kontexten av fri bevisföring bara fått civilrättsliga verkningar och på sin höjd påverkat tolkningen av parternas avtal.¹²¹

En skiljenämnd kan enbart avvisa bevisning i enlighet med 25 § 2 st. LSF.¹²² Kravet är att bevisningen är *uppenbart obehövlig* för att en skiljenämnd ska kunna avvisa bevisning med stöd av lag. Att avvisning endast får ske i uppenbara fall visar på att det är väldigt ingripande att avvisa bevisning och på det sättet minska parternas möjligheter att utveckla sin talan. Det är därför ett stort steg för både allmän domstol och en skiljenämnd att de facto avvisa bevisning även om parterna föreskrivit att så ska vara fallet i avtalet.

---

¹¹⁸ Lagen är som utgångspunkt dispositiv, jfr Lindskog, s. 75.

¹¹⁹ Se 2.3–2.4.

¹²⁰ Maunsbach, s. Den processuella ogiltighetsprincipen är fortfarande gällande i svensk rätt även om dess aktualitet har diskuterats, Prop. 2010/11:128, s. 43. Jfr Westberg, Festskrift till Lars Heuman, s. 347ff.; Heuman JT 2006/07 s. 57 (59ff.).

¹²¹ Maunsbach, s. 337.

¹²² Jfr 2.3.

Om en skiljenämnd tolkar en integrationsklausul som civilrättsligt bindande är det enbart det skriftliga avtalet som utgör parternas överenskommelse. Det hade enligt min mening kunnat argumenteras för att bevisning gällande omständigheter som inte har stöd i avtalet då är uppenbart obehövligen och ska avvisas. Dock ska regeln i 25 § 2 st. LSF tillämpas restriktivt och därför är det enligt mig inte troligt att avvisning av bevisning hade skett, eftersom det är svårt att bedöma vad bevisningen avser innan den förts in i processen. Det är dock möjligt att en skiljenämnd hade låtit integrationsklausulen påverka bevisvärderingen, eftersom det inte är lika ingripande som att avvisa bevisning.

Det kan vidare tänkas att skiljenämnder kan ta inspiration av principalsamlingarna som exempelvis UNIDROIT. I UNIDROIT Principles finns en tydlig regel i 2.1.17 för hur integrationsklausuler kan tolkas. I sådana fall skulle en integrationsklausul innebära att bevisning inte skulle få föras om avtalspreliminärer som motsäger eller kompletterar det skriftliga huvudavtalet. Dock skulle bevisning få föras gällande tolkningen av avtalet. Detta är en lösning som jag menar skulle kunna fungera i svensk rätt mot bakgrund av principen om fri bevisföring, eftersom bevisningen då till stor del tillåts i processen. Det är endast bevisstaten som måste anpassas angående *vad* bevisningen avser, det vill säga att den inte får avse avtalspreliminärer som motsäger eller kompletterar det skriftliga huvudavtalet. Om UNIDROITs regel tolkas som ett rent bevisföringsförbud avseende avtalspreliminärer där bevisning ska avvisas menar jag dock att det är tveksamt om en svensk skiljenämnd hade avvisat bevisningen utifrån ovan anförda anledningar om avvisning av bevisning.

Om ett bevisföringsförbud är för långtgående utifrån principen om fri bevisföring menar jag sammanfattningsvis att det finns två alternativ för skiljenämnden utifrån lagar och principer. Det första alternativet är att skiljenämnden kan tillmäta bevisning om avtalspreliminärer ett lågt bevisvärde och därmed får bevisningen mycket mindre relevans i processen. Det andra alternativet är att bevisningen tillåts för att tolka avtalet, men bevisning som motsäger eller kompletterar huvudavtalet får inte tillåtas i enlighet med UNIDROIT Principles. Dessa två alternativ kan dock

kombineras genom att bevisning om avtalspreliminärer med skriftligt stöd i avtalet tillåts och används för tolkning av avtalet, medan bevisning som motsäger avtalet får införas i processen men tillmäts ett väldigt lågt bevisvärde.

5.2.2 Bevisregler och processuella principers inverkan på sekretessklausuler

5.2.2.1 DB-avgörandets värde i skiljeprocess

När parterna har fått sin tvist prövad i ett Dispute Board-förfarande är det möjligt att tvisten ändå ska prövas i skiljeförfarande som ett andra steg i förfarandet. Parterna kan ha avtalat om att DB-förfarandet ska prövas i skiljeförfarande om någon av parterna protesterar mot avgörandet inom en viss tid. DB:ns avgörande är då på sin höjd interimistiskt bindande innan tidsfristen har löpt ut. Om någon av parterna protesterar mot avgörandet inom tidsperioden är inte beslutet bindande utan ska omprövas i skiljeförfarande.¹²³

Det finns inga offentliggjorda fall i Sverige där parterna invänt mot ett DB-avgörande och därför prövats i skiljenämnd. Det är möjligt att det har förekommit, men sekretessen som omger skiljeförfaranden medför att det i sådana fall inte går att få tag i avgörandet. Dock kan det teoretiskt sett kunna diskuteras hur ett DB-avgörande skulle hanteras i ett skiljeförfarande.

För det första kan det tänkas att DB-förfarandet är en del av en multimodal tvistlösningsklausul med skiljeförfarande som andra steg. Om skiljenämnden *överprövar* beslutet genom att använda DB:ns beslut som grund och bedömer huruvida det finns omständigheter som talar för att beslutet ska vara ogiltigt, förutsätts att DB:n fattat ett för parterna civilrättsligt bindande beslut och inte enbart en rekommendation. Beslutet fungerar då som ett avtal mellan parterna och kan angripas med avtalsrättsliga regler i skiljeförfarandet. Den missnöjda parten måste visa varför DB-avgörandet ska bli ogiltigt och tvisten inte bör bedömas på det sätt som DB:n anser. Det blir en uppförsbacke för den missnöjda parten som inte är önskvärd. Detta har inga direkta processuella verkningar, mer än att skiljenämnden inte kan

---

¹²³ Kansmark, JT 1995/96, s. 958 (960).

bedöma tvisten utifrån de ursprungliga omständigheterna, utan enbart utifrån DB:ns beslut. Skiljenämnden blir därför bunden av DB:ns beslut i processen, med undantag för avtalsrättsliga regler.

Om inte hela prövningen i skiljenämnden har DB-avgörandet som utgångspunkt, är det ändå troligt att DB-avgörandet får ett högt bevisvärde i skiljeförfarandet.¹²⁴ DB:n är sammansatt av opartiska, yrkeskunniga personer som har avgjort tvisten i nära anslutning till när tvisten uppkom. Det är därför troligt att skiljenämnden skulle tillmäta DB-avgörandet ett avgörande bevisvärde och inte ändra DB:ns beslut om inte särskilda omständigheter eller skäl framförs av den missnöjda parten.¹²⁵ Prövningen i skiljenämnd blir då enligt min mening närmast en illusion, eftersom det blir extremt svårt att få DB-beslutet ändrat.

Det finns inga lagregler för Dispute Board-förfaranden. Det är upp till parterna att bestämma hur förfarandet i en Dispute Board ska gå till och vilka regler som ska binda DB:n. Flera tvistlösningsinstitut erbjuder dock Dispute Board-förfaranden och har reglementen som anknyter till förfarandet. Det är vanligt i institutionella DB-förfaranden att bevisning angående förfarandet är tillåten i den efterföljande processen i skiljenämnd. I ICC:s standardregelverk för Dispute Boards anges exempelvis följande:

”Unless otherwise agreed by the Parties, any Conclusion, and any separate written document issued pursuant to Article 25, shall be admissible in any judicial or arbitral proceedings in which all of the parties thereto were Parties to the DB proceedings in which the Conclusion was issued.”¹²⁶ [Min understrykning].

Detta kan enligt mig visa på att parterna kan avtala om att avgörandet eller rekommendationen inte ska få föras in i processen som bevisning, men det vanligaste är att det är tillåtet att föra bevisning om DB-avgörandet. Dock har även Dispute Board-förfaranden, liksom integrationsklausuler utvecklats i en common law-kontext, där andra bevisregler gäller. Det framgår inte av ICC:s

---

¹²⁴ 35. kap 1 och 6 §§, 25 § LSF; Heuman, Skiljemannarätt, s. 436f. och 485f.

¹²⁵ Kansmark, JT 1995/96, s. 958 (962).

¹²⁶ ICC Dispute Board rules art. 27, 1 oktober 2015. Tillgänglig på: <http://www.iccwbo.org/products-and-services/arbitration-and-adr/dispute-boards/dispute-board-rules/> (hämtad 2016-12-12).

regel vilket värde ett beslut eller en rekommendation från en DB har i den efterföljande processen, men det framgår att det åtminstone ska få föras in i processen. Jag tror dock, som nämnts ovan, att det hade fått ett högt bevisvärde om det tillåts föras in.

5.2.2.2 Fri bevisföring: vittnen och sakkunniga

Att en Dispute Board-ledamot inte får åberopas som vittne eller sakkunnig kan vara avgörande för missnöjd part. Huvudregeln i svensk rätt är att parterna är fria att kalla vilka vittnen de önskar. Det gäller även vittnesplikt enligt 36 kap. 1 § RB utom för de lagstadgade undantagen som följer i 36 kapitlet. Exempelvis medlare får inte vittna om sådant som framkommit vid medlingen och som denne anförtrots under uppdraget enligt 36 kap. 5 § RB som innehåller ett frågeförbud för vissa yrkesgrupper. Lagen om skiljeförfarande baseras också på fri bevisföring och att parterna är fria att kalla vittnen. Dock innehåller LSF inte några uttryckliga regler likt 36 kap. 5 § RB, och det är därför troligt att parterna avtalsvägen kan hindra medlare eller dispute board-ledamöter att kallas som vittnen.¹²⁷

25 § LSF innehåller regler som tillåter både parter och skiljenämnden att utse sakkunniga. Det finns dock en begränsning för skiljemännen i det att de inte får utse sakkunniga, om båda parterna *motsätter* sig det. Om parterna eller skiljemännen skulle utse DB-ledamöter till sakkunniga för att klargöra betydelsen av vad som redan förts in i målet skulle det bli problematiskt. Ledamöterna har redan dömt till någon parts fördel och kan inte ses som helt opartisk efter tvistens avgörande i DB. Det vore därför enligt min mening inte lämpligt att en DB-ledamot utsågs som sakkunnig, åtminstone om denne utses av skiljenämnden utan båda parter *medgivande*.

5.2.2.3 Bevisreglers förhållande till sekretessklausuler

En sekretessklausul, så som den formulerades i 4.4 ovan, har som syfte att hindra bevisföring avseende vad en Dispute Board kommit fram till. Om klausulen är bindande får ledamöterna inte kallas som vittnen eller sakkunniga, och inga beslut eller andra dokument från DB-förfarandet får

---

¹²⁷ Jfr Maunsbach, s. 345 fotnot 1348.

föras in i processen. Som nämnts i anslutning till integrationsklausuler¹²⁸ har en skiljenämnd snäva möjligheter att kunna avvisa bevisning. Det gäller även i detta fall där parterna har försökt begränsa bevisföringen. Om en part i strid med avtalet åberopar en DB-ledamot som vittne, har skiljenämnden nästintill inga möjligheter att avvisa bevisningen i enlighet med LSF. Dock kan skiljenämnden tillmäta vittnesutsagan inget, eller ett lågt bevisvärde.¹²⁹ Om avtalet inte innebär att skiljenämnden på avtalsrättslig grund kan *avvisa* bevisningen kan alltså parterna ändå indirekt uppnå samma effekt genom att påverka bevisvärderingen.

5.3 Bevisavtal och partsautonomi

5.3.1 Integrationsklausuler som bevisavtal

Enligt principen om partsautonomi bör integrationsklausuler kunna få processuella verkningar i ett skiljeförfarande. Avtalsfriheten på det processuella området är mycket större i ett skiljeförfarande än i allmän domstol och då det är kommersiella parter som agerar *bör* partsavtal enligt min mening även få en större genomslagskraft. Bevisavtal i skiljeförfaranden anses i doktrinen generellt sett vara accepterade även om det finns begränsningar.¹³⁰ Avtal om bevisning är tillåtet så länge grundläggande rättssäkerhetskrav är uppfyllda och parterna har möjlighet att utföra sin talan i all behövlig omfattning.¹³¹ Detta får även stöd av skiljedomen och hovrättsdomen som refererats i 3.4. Även om fallet främst berörde att parterna hade avtalat om New Yorks materiella lagstiftning, så var det ett avtal som innebar att bevisning skulle avvisas och detta ansåg hovrätten vara godtagbart. Det är oklart om avvisning av bevisning med grund i en integrationsklausul, utan *the parol evidence rule*, hade tolkats på samma sätt i hovrätten.

Det åligger skiljenämnden att utröna huruvida partsavsikten var att integrationsklausulen skulle innebära bevisförings- eller

---

¹²⁸ Jfr 2.4.

¹²⁹ Maunsbach, s. 379.

¹³⁰ Lindskog, s. 687.

¹³¹ 24 § LSF.

bevisvärderingsbegränsningar och utifrån det fatta beslut om bevis som en part infört i processen i strid med avtalet.¹³² Om parterna avsett att integrationsklausulen bara ska ha civilrättsliga verkningar bör det inte påverka bevisföringen i processen, men detta förhållande måste enligt min mening klarläggas av skiljemännen. Jag anser att ledning till viss del kan hämtas i PECL, där skillnad görs mellan integrationsklausuler i individuellt framförhandlade avtal och standardavtal.¹³³ En integrationsklausul i ett individuellt framförhandlat avtal hade då i högre grad kunnat leda till avvisning av bevisning än samma klausul i ett standardavtal, eftersom parterna i det förra fallet kan förväntas ha undersökt en integrationsklausuls olika civilrättsliga och processuella effekter.

Hur en integrationsklausul tolkas och hur mycket den påverkar processen blir troligtvis olika i varje enskilt fall. Om en part inte har andra bevisföringsmöjligheter, kan det stå i strid med den tvingande regeln i 24 § LSF om att part ska få tillfälle att föra sin talan i all behövlig omfattning, och i sådana fall bör skiljemännen tillåta bevisning i frågan för att parten ska få sin sak prövad i erforderlig omfattning. Regeln i 24 § LSF begränsar åtminstone parternas möjligheter att på *förhand* avtala om ett bevisföringsförbud.¹³⁴

Resultaten blir väldigt olika om en integrationsklausul tolkas som ett bevisföringsförbud eller ett bevisvärderingsförbud. Ett bevisföringsförbud är mycket mer ingripande, vilket visas genom att skiljemännen utan ett partsavtal har mycket snäva möjligheter att avvisa bevisning.¹³⁵ Dock kan det vara fördelaktigt för parterna att bevisningen inte alls får föras in i processen. Processen blir billigare för parterna som ytterst ska betala för egna processkostnader men också skiljemännens arvoden. Bevisupptagning är en dyr och tidsödande process och det finns ekonomiska vinster att uppnå om viss bevisning hindras. Nackdelarna med att tolka en integrationsklausul som ett bevisföringsförbud är att skiljemännens beslut om

---

¹³² Heuman, Skiljemannarätt, s. 442.

¹³³ Artikel 2:105 PECL. Tillgänglig på:

<http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/> (hämtad 2016-11-04)

¹³⁴ Jfr 13 § LSF.

¹³⁵ Se 25 § 2 st LSF.

avvisning kan bli föremål för klander om förfarandet inte längre bedöms vara rättssäkert.¹³⁶ Dock kan även en skiljenämnds beslut att bortse från integrationsklausulen och tillåta bevisning, trots att förfarandet i övrigt är rättssäkert, bli föremål för klander.¹³⁷ Det är faktorer som kan påverka skiljemännens tolkning av integrationsklausulen, eftersom de troligen vill att så få skiljedomar som möjligt ska bli klandrade. Det innebär att skiljemännen måste göra en helhetsbedömning för att avgöra om integrationsklausulen ska innebära ett bevisförings- eller ett bevisvärderingsförbud och göra denna avvägning i början av processen.

Om skiljenämnden anser att integrationsklausulen inte innebär att bevisning ska avvisas och parterna är fria att föra in bevisning om avtalspreliminärer, kan bevisningen tillmätas ett lågt bevisvärde med anledning av integrationsklausulen. Bevisvärderingen är en del av den materiella prövningen och innebär ett beslut som inte kan klandras. Enligt min mening är det troligare att en integrationsklausul får detta utfall, eftersom bevisningen då får införas i processen men får en mindre effekt. Det kan ifrågasättas om det är ett bättre alternativ, eftersom slutresultatet i stort sett blir detsamma som ett bevisföringsförbud, eftersom partens ståndpunkt inte får stöd i bevisningen, men det är svårare för parterna att få domen upphävd.

5.3.2 Sekretessklausuler som bevisavtal

En sekretessklausul med bevisbegränsningar som exempelklausulen har en tydlig formulering och det är ingen tvekan om att parterna avsett det som ett bevisföringsförbud och inte ett bevisvärderingsklausul. Denna typ av klausul är av den anledningen tydligare än en integrationsklausul och kräver inte att klausulen tolkas av skiljemännen i lika stor omfattning innan tillämpning. Ett bevisföringsförbud är generellt sett väldigt ingripande, men det skiljer sig från situation till situation då olika omständigheter kan göra sig gällande. Sekretessklausulen avseende Dispute Boards kan till synes vara väldigt begränsande, eftersom allt som DB:n uttalat utesluts från processen i skiljenämnden. Dock innebär klausulen att allt som parterna presenterat för

---

¹³⁶ 34 § 6 p. LSF om handläggningsfel.

¹³⁷ Lindskog, s. 688.

DB:n, alla bevis, utsagor etc. kan föras in i skiljeförfarandet. Klausulen handlar alltså om att skiljenämnden ska göra en *ny* prövning och inte basera sitt avgörande på DB:ns. Detta hindrar alltså inte parternas processföring eller rättssäkerheten i processen i någon större mån. Naturligtvis vill den part som ”vann” i DB:n att skiljenämnden ska ta del av DB:ns beslut, men genom en sekretessklausul blir processen rättvisare i skiljenämnden genom att den i DB:n vinnande parten inte får ett försprång bara genom DB-avgörandets/rekommendationens höga bevisvärde i efterföljande process. Av denna anledning bör ett bevisföringsavtal av denna utformning i min mening vara tillåten enligt partsautonomins princip i skiljeförfarande.

5.4 Rätten till en rättvis rättegång

5.4.1 Artikel 6 (1) EKMR

I artikel 6 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR) regleras rätten till en rättvis rättegång. Där stadgas i 6 (1) 1 meningen:

Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag.

Rätten till en rättvis rättegång är en grundläggande rättighet för enskilda medborgare i en rättsstat. Bestämmelsen i artikel 6 är dock inte utan inskränkningar utan det är en rättighet som enskilda i vissa avseenden kan välja att avstå från. Bland annat kan avstående från rätten till en rättegång ske genom att skiljeförfarande väljs som ett alternativt förfarande om detta sker frivilligt.¹³⁸ Att parterna har ingått ett godtagbart skiljeavtal om avstående från domstolsprövning innebär dock inte att alla rättssäkerhetsgarantier som innefattas i artikel 6 (1) också har avtalats bort. Det är rimligt att förutsätta att vissa av rättssäkerhetsgarantierna måste vara uppfyllda för att skiljedomen ska bli giltig och inte kunna klandras av parterna. Exakt vilka som måste vara

---

¹³⁸ Europadomstolens dom i *Transado-transportes fluviais do sado mot Portugal* den 16 december 2003; Danelius, s. 196f.

uppfyllda är dock oklart.¹³⁹ Ett skiljeförfarande hade annars eventuellt inte inneburit ett avstående från domstolsprövning som är godtagbart, eftersom det i nuläget är godtagbart på grund av dess likheter med den sedvanliga civilprocessen.¹⁴⁰ Exakt var gränsen går för avtalsfriheten är oklar, eftersom det inte finns någon dom från Europadomstolen som behandlar vilka rättssäkerhetsgarantier som måste vara uppfyllda i ett skiljeförfarande.

Parter har inte enbart rätt att avstå helt från rätten till rättegång. De kan också avstå från delar av det skydd som artikel 6 EKMR innebär. Ett avstående av en rättighet som garanteras i konventionen – i den mån det är tillåtet – får dock inte strida mot något viktigt allmänt intresse, måste fastställas på ett otvetydigt sätt och kräver att det finns vissa minimigarantier som motsvarar avståendets betydelse.¹⁴¹

Rätten till fri bevisföring är en av rättigheterna som omfattas av artikel 6 EKMR. Det framgår av Europadomstolens praxis att parter har rätt att lägga fram den bevisning som de anser nödvändig och att parterna ska ha lika goda möjligheter till detta enligt likabehandlingsprincipen och kontradiktionsprincipen. Domstolen har uttalat att part i en rättvis rättegång ska ha en rimlig möjlighet att lägga fram sin sak under förhållanden som inte ger denne nackdelar gentemot sin motpart.¹⁴² Konventionen tillåter dock begränsningar av rätten att få lägga fram bevisning så länge denna begränsning är densamma för båda parter.¹⁴³ Domstolen har inte uttalat sig om vad som utgör tillåten bevisning i ett enskilt fall och inte heller hur olika rättssystemens bevisregler ska bedömas.¹⁴⁴ Domstolen gör istället en helhetsbedömning avseende om processen varit förenlig med rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6. Det är vid helhetsbedömningen som bevisfrågor kan få aktualitet genom att parterna ska ha fått tillräcklig möjlighet att föra sin talan och framlägga stöd för sin sak. Om viss bevisning

---

¹³⁹ Maunsbach, s. 270.

¹⁴⁰ Westberg, Festskrift till Hans Ragnemalm, s. 364.

¹⁴¹ Europadomstolens dom i *Thompson mot Förenade kungariket* den 15 juni 2004.

¹⁴² Europadomstolens dom i *Kress mot Frankrike* 39594/98 7 juni 2001; Europadomstolens dom i *Lobo Machado mot Portugal* den 20 februari 1996.

¹⁴³ Europadomstolens dom i *Dombo Beheer B.V. mot Nederländerna* den 27 oktober 1993; prop. 2004/05:131, s. 158 om avvisning av bevis i allmän domstol.

¹⁴⁴ Europadomstolens dom i *Dombo Beheer B.V. mot Nederländerna* den 27 oktober 1993, paragraf 31.

avvisas på grund av avtal, blir det en avvägning ifall parternas rättssäkerhet ändå är skyddad.¹⁴⁵ Olika rättssystem har väldigt skilda bevisregler men detta innebär inte att någons rättssystem utgör ett konventionsbrott. Det är därför som exempelvis England kan ha *the parol evidence role* och stora möjligheter att avvisa bevisning trots att samma regler kanske skulle kunna utgöra ett konventionsbrott i en svensk rättstradition.

5.4.2 Avtalsvilkors förenlighet med artikel 6 (1)

Att vissa rättssäkerhetsgarantier måste vara uppfyllda även i ett skiljeförfarande framgår av 24 § LSF. Där stadgas att skiljemännen ska ge parterna tillfälle att i all behövlig omfattning utföra sin talan skriftligen eller muntligen. I detta ligger inte enbart att parterna ska få framställa yrkanden och grunder, utan också att de ska få förebringa åberopad bevisning och argumentera för sin sak.¹⁴⁶ Detta korrelerar tydligt med vad Europadomstolen har uttalat om bevisning i samband med rätten till en rättvis rättegång i artikel 6 (1) EKMR.¹⁴⁷ Rättssäkerhetsaspekten hamnar enligt mig i stort sett i ett motsatsförhållande till partsautonomin vilket skapar vissa tillämpningsproblem; partsautonomin är en viktig del i skiljeförfarandet, men dess yttre gräns går vid ett förfarande som inte längre uppfyller det grundläggande kravet på rättssäkerhet.

Europadomstolen har framhållit att varje land själv får bestämma hur dess bevisrätt ska konstrueras så länge helheten i processen uppfyller kravet på rättssäkerhet. Har en part nekats rätten att föra bevisning för sin talan kan knappast kravet på en rättssäker process vara uppfyllt, eftersom det är svårt att vinna framgång utan stöd i bevisning. Om möjligheterna att föra bevisning enbart begränsats till viss del, angående vissa omständigheter eller dylikt, men att det fortfarande finns möjlighet att föra sin talan, bör avvisning av bevisning inte innebära att processen är mindre rättssäker.¹⁴⁸ En förutsättning är dock att bestämmelserna eller avtalsvillkoret

---

¹⁴⁵ Maunsbach, s. 266.

¹⁴⁶ Lindskog, kommentaren till 24 § (zeteo).

¹⁴⁷ Jfr avsnitt 5.4.1.

¹⁴⁸ Maunsbach, s. 332.

tillämpas på samma sätt för båda parter och att förfarandet i sin helhet är rättssäkert och rättvist.¹⁴⁹

5.4.3 Integrationsklausuler och rättssäkerhet

Integrationsklausuler syftar enbart till att begränsa bevisning avseende avtalspreliminärer samt omständigheter som motsäger det skriftliga avtalet. Det finns inget hinder för att föra bevisning om avtalsinnehåll inkluderat i det skriftliga avtalet och det bör enligt min mening i de flesta fall vara tillräckligt för parterna att föra bevisning för omständigheter som har stöd i avtalet. Detta beror naturligtvis på det enskilda fallet och en integrationsklausul kan troligen leda till olika slutsatser angående tillåten bevisning i olika situationer. Det skriftliga avtalet sin helhet och vad det faktiskt reglerar kan påverka bedömningen. Artikel 6 (1) EKMR bör dock enligt min mening inte på ett principiellt plan hindra att parter avstår från rättigheten av fri bevisföring så länge de behandlas lika i processen.

5.4.4 Sekretessklausuler och rättssäkerhet

En sekretessklausul som hindrar bevisning om en Dispute Boards avgörande är enligt min uppfattning inte särskilt ingripande, eftersom parterna fortfarande kan åberopa all bevisning och framföra alla grunder de presenterat för DB:n från första början. På detta vis har parterna samma möjligheter att få sin sak prövad i skiljenämnden som de hade i DB:n, och processen blir utformad som om parterna aldrig hade prövat tvisten i en Dispute Board först. Det kan argumenteras för att detta egentligen är *mer* rättssäkert än alternativet, att Dispute Board-avgörandet får föras in i processen där det tillmäts ett högt bevisvärde och det är nästintill omöjligt för förfördelade part att få beslutet upphävt. I Dispute Board-förfarandet, som är ett väldigt tidseffektivt förfarande, har svaranden en väldig tidspress för att framföra sin sak vilket är denne till nackdel. Om Dispute Board-avgörandet får en sådan stor betydelse i skiljeförfarandet har därför svaranden potentiellt inte haft möjlighet att utveckla sin talan i den mån hen vill. Det kan ifrågasättas om

---

¹⁴⁹ Maunsbach, s. 373.

likabehandlingsprincipen då blivit uppfylld i den mån som krävs för en rättvis rättegång. Dock är inte detta en aspekt som jag tror hade fått stöd i klander av en skiljedom, men det kan vara ett argument för att bevisbegränsningsavtal av denna typ ska vara tillåtna och förenliga med artikel 6 (1) EKMR.

6 Sammanfattande synpunkter

Avtalade bevisföringsförbud är väldigt ingripande för parterna i en process. De innebär att parterna eventuellt inte får sin sak prövad, eftersom de inte har möjlighet att föra in bevisning avseende vissa saker i processen. Det är ett krav i skiljeförfaranden att parterna ska få sin sak prövad i all behövlig omfattning, vilket är ett rättssäkerhetskrav. Parterna kan alltså avtala om handläggningen i stor utsträckning, men enbart om de på annat sätt har möjlighet att föra sin talan. Rättssäkerheten i processen och speciellt rätten till en rättvis rättegång sätter alltså den yttersta gränsen för hur långt avtalsfriheten sträcker sig i skiljemannarätten.

En skiljenämnd har begränsade möjligheter att avvisa bevisning. Det är bara om bevisningen är uppenbart obehövlig som skiljenämnden kan avvisa bevisning utan att parterna har instruerat om det. Det visar på att det är den fria bevisföringens princip som gäller i svensk skiljemannarätt och att parterna som huvudregel har rätt att införa all bevisning de önskar i processen. Skiljenämnden har dock privilegiet att kunna avgöra vilket värde bevisningen har enligt den fria bevisvärderingens princip som en del i deras materiella prövning av fallet. Om exempelvis en integrationsklausul tolkas som enbart civilrättslig och inte medför att skiljenämnden avvisar bevisning, kan alltså klausulen ändå ha effekten att bevisvärdet blir lågt för den bevisning som förs in i processen. Detsamma gäller när någon har åberopat en Dispute Board-ledamot som vittne eller åberopat deras rekommendation som bevisning i strid med parternas avtal. Om skiljenämnden anser att den inte behöver avvisa bevisningen kan den ändå tillmätas ett lågt bevisvärde.

Om avtalet tolkas som ett bevisföringsförbud och skiljenämnden bedömer det som giltigt processuellt, ska skiljenämnden avvisa bevisning. Avtalsfriheten är stor inom skiljemannarätten och det är troligt att ett avtal som förbjuder bevisföring i något avseende räknas som giltigt även i en svensk skiljedomstol. Enligt min mening bör det vara giltigt, eftersom kommersiella parter bör veta vad de avtalar om, och därför får stå

riskerna för att det minskar deras bevismöjligheter i skiljenämnden. Det förutsätter att parterna förstår vad en integrationsklausul har för effekter processuellt, eller att de klargör att den enbart är civilrättsligt gällande. Integrationsklausuler används i stor utsträckning i kommersiella avtal och de flesta kommersiella parter torde därför i nuläget vara medvetna om vad en integrationsklausul de facto kan innebära för processuella verkningar.

Att bevisföringsförbud är begränsade av rätten till en rättvis rättegång sätter en väldigt tydlig ram med oklara gränser. Eftersom det ska göras en helhetsbedömning av om en rättegång är tillräckligt rättssäker kan utfallet bli väldigt olika från fall till fall. En klausul som begränsar bevisningen i ett fall, kanske inte gör det i ett annat. Det går genom avtal att avstå från rättigheter som är garanterade enligt artikel 6 EKMR, men det går inte att avstå från *alla* rättigheter på samma gång. En klausul som innebär att en part helt avstår från sina möjligheter att föra bevisning blir därför inte förenlig med EKMR. Det svåra är att veta var gränsen går, och det kan bli en svår bedömning för skiljemännen.

En integrationsklausul *kan* innebära större bevis effekter än en klausul som hindrar parterna att föra bevisning om förfarandet i en Dispute Board. Integrationsklausulen får väldigt skilda verkningar från fall till fall beroende på vad parterna vill åberopa för avtalspreliminärer eller hur de vill motbevisa eller komplettera vad som står i det skriftliga huvudavtalet. Det kan därför förekomma situationer där integrationsklausuler i form av bevisföringsförbud är tillåtna och situationer där de inte är tillåtna, speciellt i förhållande till artikel 6 EKMR. Det blir en viktig avvägning att göra för skiljenämnden, eftersom både felaktig avvisning av bevisning och uppdragsöverskridande på grund av att parternas avtal inte följts utgör klandergrunder. En sekretessklausul avseende Dispute Boards har däremot bara effekten att det som förekommit vid dispute board-förfarandet inte får åberopas eller föras in som bevisning. Allt som förts in i processen av parterna i DB:n kan däremot åberopas på nytt i skiljeförfarandet. Den typen av klausul är därför inte lika ingripande och bör i alla fall vara tillåten enligt EKMR och LSF.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

- NJA 1943 II s. 611   Med förslag till rättegångsbalk
- Prop. 1998/99:35   Ny lag om skiljeförfarande
- Prop. 2004/05:131   En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol
- Prop. 2010/11:128   Medling och förlikning – ökade möjligheter att komma överens
- SOU 1994:81   Ny lag om skiljeförfarande

Litteratur

Adlercreutz, Axel: "Om den rättsliga betydelsen av skriftlig avtalsform och om integrationsklausuler". I: *Festskrift till Jan Ramberg* (red. Bernitz m.fl.), Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1996

Chern, Cyril, *Chern on dispute boards: practice and procedure*, 2. ed., Wiley-Blackwell, Chichester, 2011

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 4., [uppdaterade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik & Heuman, Lars, *Rättegång. H. 4, 7.*, omarb. och rev. uppl., Norstedt, Stockholm, 2009

Farnsworth, E. Allan, *Farnsworth on contracts. Volume 1 and 2*, 3. ed., Aspen, New York, N. Y., 2004

Gorton, Lars: "Bolierplateklausuler". I: *Ehrvervsjuridisk Tidskrift*, nr 2, 2009

Gorton, Lars: "Merger clauses in business contracts". I: *Festskrift till Lars Heuman* (red. Kleineman m.fl.), Jure, Stockholm, 2008

Hellner, Jan: "The parol evidence rule och tolkning av skriftliga avtal i svensk rätt". I: *Festskrift till Bertil Bengtsson*, Nerenius & Santérns Förlag, Göteborg, 1993

Heuman, Lars, *Skiljemannarätt*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 1999

Heuman, Lars: ”Officialprövning eller åberopsskyldighet vid tillämpningen av preklusionsregler?”. I: *Juridisk tidskrift*, 2006/07, nr 1, s. 57

Heuman, Lars: ”Kan parter träffa avtal om hur civilrättsliga och processuella regler ska tillämpas?”. I: *Juridisk tidskrift* 2011/12 s. 336

Håstad, Torgny: ”Dröjsmål och fel enligt AB 72. Några kommentarer med anledning av den pågående villkorsrevisionen: I: *Festskrift till Gotthard Calissendorf* (red. Unger m.fl.), Norstedt, Stockholm, 1990

Håstad, Torgny: ”Besiktningens rättsverkan”. I: *Svensk Juristtidning*, 1991, s. 577

Jareborg, Nils: ”Rättsdogmatik som vetenskap”. I: *Svensk Juristtidning*, 2004, s. 1

Kansmark, Jan: ”Några anteckningar om Dispute Review Boards”. I: *Juridisk tidskrift*, 1995/96, nr 3, s. 958

Kleineman, Jan: ”Rättsdogmatisk metod”. I: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013

Lindell, Bengt, *Partsautonomins gränser: i dispositiva tvistemål och med särskild inriktning på rättsanvändningen* = [Acceptable dispositions by the parties in civil cases], Iustus, Uppsala, 1988

Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande: en kommentar*, 2., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012

Madsen, Finn, *Skiljeförfarande i Sverige: en kommentar till lagen (1999:116) om skiljeförfarande och till reglerna för Stockholms handelskammars skiljedomsinstitut*, 2. uppl., Jure, Stockholm, 2009

Maunsbach, Lotta, *Avtal om rätten till domstolsprövning: processuella överenskommelsers giltighet i svensk rätt = Contract regarding access to court : the validity of contractual litigation agreements in Swedish law*, Norstedts Juridik, Diss. Lund : Lunds universitet, 2015, Stockholm, 2015

Mårlid, Erik: ”Oral Presentation of Evidence and the Application of the Parol Evidence Rule in International Arbitration”. I: *The American Review of International Arbitration*, 2013/Vol. 24 No. 2

Nerep, Erik: ”Om partsautonomi”. I: *Festskrift till Lars Hjerner* (red. Bring m.fl.), Norstedt, Stockholm, 1990

Olsson, Bengt & Kvarn, Johan, *Lagen om skiljeförfarande: en kommentar*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2000

Shaugnessy, Patricia: "Party autonomy or finality and efficiency". I: *Festskrift till Lars Heuman* (red. Kleineman m.fl.), Jure, Stockholm, 2008

Sjöman, Erik: "Ett rättsfall om integrationsklausuler". I: *Svensk Juristtidning*, 2008 s. 571

Sjöman, Erik: "Integrationsklausuler och dispositiv rätt". I: *Juridisk tidskrift*, 2002/03, nr 4, s. 935

Söderlund, Christer: "Multimodala tvistlösningsklausuler". I: *Juridisk tidskrift*, 2005/06, nr 1, s. 187

Westberg, Peter: "Från statlig till privat rättskipning – Reflexioner över frågan om avsägelse av rätten till domstolsprövning". I: *Festskrift till Hans Ragnemalm*, Juristförlaget i Lund, Lund, 2005

Westberg, Peter: "Kontrakterad privatdomare". I: *Festskrift till Lars Heuman* (red. Kleineman m.fl.), Jure, Stockholm, 2008

Westberg, Peter, *Civilrättskipning*, 2., rev. och utök. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013

Elektroniska resurser

FIDIC. Tillgänglig på: <http://fidic.org> (hämtad 2016-12-06)

Fitger, Peter, Eriksson, Tobias, Hall, Per, Palmkvist, Ragnar, Renfors, Cecilia & Sörbom, Monika: *Rättegångsbalken*, Norstedt, version oktober 2014, i Zeteo

ICC Dispute Board rules, 1 oktober 2015. Tillgänglig på: <http://www.iccwbo.org/products-and-services/arbitration-and-adr/dispute-boards/dispute-board-rules/> (hämtad 2016-12-12)

Lindskog, Stefan: *Skiljeförfarande – En kommentar*, version maj 2016, i Zeteo

Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law - Draft Common Frame of Reference (DCFR), 2009. Tillgänglig på: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf (hämtad 2016-11-16)

The Principles of European Contract Law. Tillgänglig på: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/> (hämtad 2016-11-04)

UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, tillgänglig på:

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf> (hämtad 2016-11-02)

UNIDROIT History and overview, 18 maj 2016. Tillgänglig på:
<http://www.unidroit.org/about-unidroit/overview>, 2016-09-07 (hämtad 2016-11-02)

Rättsfallsförteckning

Svenska rättsfall

NJA 1981 s. 1205

NJA 2000 s. 538

AD 2007 nr 86

NJA 2009 s. 672

Svea hovrätts dom den 24 februari i mål T 6238-10

Skiljedomar

Rual Trade Ltd ./ Viva Trade LLC m.fl. Final award of The Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce (No. F192/2009). Dom meddelad 21 april 2010

Engelska rättsfall

Bank of Credit and Commerce International SA v. Ali [2002] AC 251

Rättsfall från Europadomstolen

Dombo Beheer B.V mot Nederländerna (14448/88) dom meddelad 27 oktober 1993

Kress mot Frankrike (39594/98) dom meddelad 7 juni 2001

Lobo Machado mot Portugal (15764/89) dom meddelad 20 februari 1996.

Thompson mot Förenade kungariket (36256/97) dom meddelad 15 juni 2004.

Transado-Transportes fluviais do sado mot Portugal (35943/02) dom meddelad 16 december 2003